

7. *[Signature]*

Բ. Լավաճյանի շնորհակալություն

1910 թ. 22 մայիս

[Signature]

ბაენათის მონასტერი

რ

ცხოვრების აღწერილობა მეფის დავით III აღმაშენებლისა

შედგენილი

დეკანოზის დავით დამბაშიძისაგან.

გამოცემა პირველი.

მ. შუთაიანი.

სტამბა ყუჩხაძის «მწეუქსი»-სა.

1888

ბაენათის მოწასჭერი

ლ

სსსკრების აღწერილობა მეუკის დავით III აღმაშენებელისა

შეღკენილი

დეკანოზის დავით დამბაშიძისაგან.

გამოცემა პირველი.

ბ. შუთაიანი.

სტამბა უკრაინის «მწეკსი»-სა.

1888

37501

Дозволено Цензурою 28 декабря, 1887 года. городъ Тифлисъ.

გადაბეჭდილ არს 1887 წლის «მწეების» ს ურუნალოდგან.

გელათის მონასტრები.

ქ. ქუთაისიდან ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის მხრით, ზღავერის მანძილზე, შატრა კლდის ტიფობო დაღმართზე მდებარეობს გელათის მონასტერი, რომელიც წარმოგვიდგენს დღეს საქართველო-ვიზანტიურ სელაგენების ნაშთს. ეს მონასტერი არის წმიდა ადგილი მთელი დასავლეთი საქართველოსა. იგი არის საუკეთესო ძეგლი მისი დამაარსებლისა და ამ მხარეში საუკეთესო ხანის დასაწყისისა. *) სიტყვა გელათი, რომელსაც უწოდებენ ამ მონასტერს, არაფერს არ ნიშნავს. მონასტრის ნამდვილი სახელი არის გაენათი, ანუ გენათი, რომელიც წარმომდგარა ბერძნულის სიტყვის „გენათელიაგონ“-ისგან და ნიშნავს დაბაღებს. აზბადანეთი სახელი ეწოდა მონასტერს იმისა გამო, რომ მონასტრის უმთავრესი ტაძარი არის აღშენებული ღვთის მშობლის დაბადების სახელობაზე.

ამ მონასტრის გარშემო ბევრი ძველი სახსოვრების ქრისტიანობის დროისა. მონასტრის ცოცხალი მოხარებით დღესაც არის იერისიგალების საგანე მონაზონ ქალთათვის. ეს საგანე აღუშენებია მეფე დავით აღმაშენებელს. ქედზე, რომელიც ზემოდან დასწრებაა მონასტერს, დღესაც არის ნანგრევები სამი ძველი ეკლესიებისა. ერთი ამ ეკლესიისათვის განკუთვნილია და შეიგნით საგნებასა დასავლეთით, რომელიც გამოქვაბულში არის კლდეებში და რომელსაც მოიხარებულა აქვით შტრეული ქვები.

ადგილი, რომელსაც მონასტერი არის აღშენებული, მშვენიერ სურათს წარმოუდგენს მხარეებს. მონასტერს გარშემო ტყეარტყია. თვით მონასტერი მდებარეობს დაღმართის ზემო ნაწილზე, საიდანაც გაცი დასწრებაა წყალ-წითელს ჭალებს, რომლებსაც ამშენებენ ტყეები, ვენახები და სახნავი მიწები. ამ ჭაღაში აქა-იქ

*) მონასტრის გზა ქუთაისიდან გაივლის ჯერ ურბის უბანში, გადასჭრის ერთ მალაღ ქედს და შემდეგ ჩაშეება ჭაღაში, რომელზედაც მიმდინარეობს მდ. წყალ-წითელი. დღეს აქ გაყვანილია უბიულის რკინის გზის ტოტი და რკინის გზის სადგურიდან ამ მონასტრამდის ვერსტ ნახევარი თუ იქნება.

აუუღბულნი არიან ეკლესიების და კოშკების ნანგრევნი. მონასტრიდან ჩრდილოეთით მოხსნან მალაღ მთები, რომელთა შორის მთელ იმერეთში შესანიშნავია ხომლის ქედი. ეს ქედი ჰყოფს მდ. რიონის და ცხენის წყლის სათავეებს და მდებარეობს დასწრების სხვა ქედებს. მონასტრის უგან გამწვანებულნი არიან საკირე კლდეები, რომლებზედაც არაფერი მტენარეობა არ მოიხარება.

მონასტერს გარს ზღუდა აქვს შემოკლებული. ზღუდის შიგნივ არის ეზო, რომლის გარშემო აღშენებული არიან შენობები მონასტრის მშათა საცხოვრებლად. ამ შენობათა შორის ყველაზე შესანიშნავი უოფილა ერთი ძველი და გრცელი შენობა, რომელიც უწინ მონასტრის მშათა ტაძარსად (პურის საკმელი სახლი) უოფილა. ამ შენობის დღეს მხოლოდ კედლები და დეკორაციონია და არის დაჩხინილი. მონასტერში არის სამი ტაძარი, რომელნიც ჩამწვანებულნი არიან ერთი ერთმანეთის მახლობლად. ამ ტაძრებს შორის უფრო დიდი და გრცელი ტაძარი არის ღვთის მშობლის დაბადებისა, აღმოსავლეთის მხრით არის შატრა ტაძარი წმიდა გიორგისა, ხოლო დასავლეთით წმ. ნიკოლოზისა. ამ ეკლესიებშია წმ. გიორგის ტაძარი უფრო ძველი დროისა უნდა იყოს, ხოლო წმ. ნიკოლოზისა წარმოგვიდგენს შატრის ექვტერს.

როდის და ვისგან არის აღშენებული ბაენათის მონასტერი?

გაენათის მონასტერი აღუშენებია საქართველოს მეფეს დავით აღმაშენებელს, რომელიც მეფობდა 1089-1125 წლებში. პირველად ეს მონასტერი იყო მღვდელმონაზონთა საგანე; მაგრამ შემდეგ და სახელდობრ XVI საუკუნის პირველ ნახევარში იმერეთის მეფემ ბაგრატ III, რომელიც იყო ძე ალექსანდრე II (1510-1548) და აფხაზეთის ქათალიგოსმა მალაღამ დაარსეს აქ კუბისკოპოსის კათედრა, სადაც კუბისკოპოსად დაყენეს მელ-

გელათის მონასტერი.

მეფე დავით აღმაშენებელი.

ქისედექ საუკარეოძე. ამ ეპარქიის სამზღვრები, როგორც მოგვიტყობს ერთი გუჯარი, უაფოლა ქუთაისი, რიონი, ყვირილა, კაცხა, სრეთი და რაჭას ქედი, ე. ი. ამ ეპარქიას შეადგენდა მთელი რაჭა და აზგვეთის ნაწილი. გელათის საერებულ ტაძარი გამდიდრეს თავიანთი შეწირულობებით საქართველოს მეფეებმა და მმართველებმა; ამ გვარ შეწირულებათა ეკუთვნოდნენ: დასახლებული სოფლები, რქოსი და კერცხლის ნიკთები, სსკა და სსკა გვარი ძვირფასეულობანი, სელ-ნაწერები და სსკ. რაჭა ზიწუნდის საპატრიარქო გაუქმდა, გელათში გადმოტანილ იქნა ზიწუნდის მთელი საუნჯე; ამის შემდეგ გელათში სმირად ქქონდათ ხოლმე საცხოვრებელი ადგილი აფხაზეთის ქათალიეობებსაც.

1089 წელში, როგორც მოგვიტყობს მატეოსე, ამერეთის და ქართლის მეფე გიორგი II-ემ დაუთმო სამეფო ტახტი თავის შვილს დავითს. ძლიან მძიმედ დროს შესვდა დავითს გამეფება. აღმ. არსლანის და მალე-შასის ჯარების მრავალ გზის თავდასხმამ ორმოცი წლის განმავლობაში, წინა მოადგილის უზრუნველობამ და უარგისმა მართველობამ უეიდურესად დაუძლიერეს და გააძლიერეს სამეფო, შეარყიეს კავშირი მეფესა და ქვეშევრდომთა შორის, დაბადეს განსეთქალება სამღვდელთებსა და სამწყსოთა შორის, თავადთა და აზნაურთა როგორც ერთ-მანერთში, ისე სალხთანაც. გარეუნილება, თავ-გასუფლება, თავის ზირ-და-ზირ მოკალებათა შესახებ დაუდგენელობა, სხვისი ქონების დასაკუთრება და ბეკრი სსკა უკანონო მოქმედებანი, როგორც მოგვითხრობს შემეტეოსე—ი ჩვეულებრივი და სშირა მოკალებანი მამინდელ ქართველთა ცხოვრებაში. აი ამ გარეუნილების დროს თექვსმეტი წლის მეფის წული დავითი, სსკა ძლით და სიცოცხლითა, — მამის სიცოცხლეშივე გეზირების და ხალხის სურვილის თანახმად (ღებს ხელში სამეფო კვრითის ამ უეიდურებათა მოსასპობელად. უზრუნველმა მეფემ მართლაც გამართლა ეველას მოლოდინი და მოჭკვიდა საქმეს სელი სრული ენერჯიით და საქმის ცოდნით, როგორც შეეფერება მხლოდ დიდ ბუნებას, გენიოსობით და ღვთის გურთხევით დაჯილდოებულ კაცთა. აღადგინა რა სამეფოში მშვიდობიანობა და წესი, დავითმა აზრებულნი სამეფო კვლად დაქვეყნა კიდიდ-კიდიდე; განაახლა დამწვარნი სოფელნი და ქალაქნი და სამშობლო ქვეყანას მოსწმინდა შეურაცხობის დაქა-

მეორე წელს თავის ორმოცი წლის მეფობისა (რომელიც წარმოგვიდგენს განუქვედრელ გამარჯვებათა და წარმატებათა) კახეთის შემოკრთების და სელ-დ-დუეუბზე ალკეთის და სხამის მინდვრებში ძლევა მოსილბობის სახმკვრად დავით აღმაშენებელმა, როგორც უწოდებს მას

ისტორია, აღაშენა გაენათის მონასტერი. თუმცა დავითი იმულებულ შეიქმნა ამ მონასტრის დამთავრება ეან-დერძნა თავის შემკვიდრისათვის, მაგრამ სამაგიეროდ მან დაუტოვა თავის შვილს დიმიტრის სამკვიდროდ იმდენად გამდიდრებული და მოწუხობილი სამეფო, რომ მან, სამეფომ, მთელი საუფუნე, მანგოლების მიერ დარბეკამდის, შესძლო სახელგანა:დ ბძმალა წინა აზიის ძლიერ მუსულმანებთან.

გაენათის მონასტრზე, დღეღგან მისი დაარსებისა, უმთავრესი და განსაკუთრებული უურადდება და მზრუნველობა ქქონდათ მიქტეული ზირველად ივერიელ მეფეთა და ბოლოს, რაჭა სამეფო დანაწილდა, ივერეთის მეფეთაც. გაენათის მონასტერი, როგორც წყომთაც მოკისხენეთ, გამდიდრეს საქართველოს მეფეებმა და მმართველებმა თავიანთი შეწირულებებით; ასეთ შეწირულებათ ეკუთვნოდნენ დასახლებული სოფლები, რქოსი და კერცხლის ნიკთები, სსკა-და-სსკა ძვირფასეულება, სელ-ნაწერები და სსკა. მონასტრის ზირველმა დამაარსებელმა, დავით აღმაშენებელმა შესწირა მონასტრს ძვირფასი გვირგვინები და გულზე დასაკიდებელი მარგალიტის ძივები, რომელნიც მან წაართვა მუსულმანთა, აგრეთვე ამ მონასტრს შესწირა სახელმწიფოდ შერიცხული ორბელიანთ ერთი ოჯახის დიდი მამულები; დავითმა შეჭკვიბა გაენათში ღვთის მოსაზნი კაცები, სასელ-განთქმულნი თავიანთი წმინდა ცხოვრებით და ქველ მოქმედებით, როგორც მთელი თავის საეფოდად, აგრეთვე შორეული ქვეყნებიდანაც. ბოლოს მან გადმოიტანა კლარჯეთიდან (ესლანდელი ართვინის ოლქია) სასელ განთქმული სასელისა ღვთის მშობლის ხატი, დასატულა, როგორც ზეზირ გარდმოდგება მოგვიტყობს, მანარბელის ლუგასგან. დიმიტრი I მამთავრამ მამასგან ნანადერძი უღაზნო. დავითის შვილი-შვილს, დიდებულს დედოფალს თ.მარს მიაკვდალად მიჭკონდა ხოლმე შესაწირავად სასელისა ღვთის-მშობლის ხატის წინაშე ყოველივე საუკეთესო ნადავლი, მის ძლევა მოსილ მხედართაგან სისხლით ნაშოკნი, შემდეგ სპარსეთის სელ-დუეუბზე მამსოროს დროს გამარჯვებისა 1023 წელში, თამარმა შესწირა ამავე ხატი გულზე დასაკიდებელი ძვირფასი მარგალიტის ძივები და ბიარდი სელიფისა, რომელიც ამ ჩხუბში წაართვეს მტერს.

ამიერ კავკასიის ზემოდ მოსხენებულ გამოკეთადროს (1109-1212 წ.) გაენათის მონასტრმა მდიდრდებოდა და ქქაოდა; მის საერთო სუფრასზე (трапеза) იკრებებოდა თურმე, როგორც ვიცით გარდამოცემით, რომელიც დღესაც დღესული ამ მონასტრში, სამასამდე ბერ-მონაზონნი. მაგრამ სამეფოში მომხდარ ცვლილება-

თა: მანგოლთა თავდასხმამ, სამეფოს წკრილ-წკრილ სამეფოებულად დაწესებამ და სხვა ხელ-შემძლე ჯარებთანაა ქართლში და იმერეთში შეტევილ საუკუნის დასაწყისიდან, რასაკვირველად, ცუდად იმოქმედეს განათის მოწინააღმდეგე კეთილ-დღეობაზედაც.

1509 წელში თათრებმა, ისარგებლეს რა საქართველოს შეფუთვით. მანერეთში ჩხუბით, მთლად გადასწვეს ქუთაისი ჭკლათის მოწინააღმდეგე ძალიან დაზარალებს. მაგრამ იმერეთის მეფე ბაგრატ III მე *) შესძლო ამ მტაცებელთა გარკვევა თავის სამეფოებში და გადმოიტანა ველათში ასაღწიხის მახრადამ, რომელიც ამ დროს უკვე თათრების ხელში იყო, აწვეურის ღვთის-მშობლის ხატია. შემდეგ, XVII საუკუნის ნახევარში იმერეთს და აფხაზეთის კათალიკოსი ზაქარია, რომელიც შეავიწროეს თათრებმა, გადმოსახლდა ველათში, სადაც გადმოსაყენა ზიჟუნდის ღვთის-მშობლის ხატია. ქათალიკოსობის გაუქმების შემდეგ, გელათი შეიქმნა სამიტრანოლიტო კათედრად. რომელიც იმერეთის სამეფო შეუერთდა რუსეთს, მაშინ ეს მოწინააღმდეგე გადვიდა ჯერ მიტრანოლიტების და შემდეგ იმერეთის ეპისკოპოსების გამგეობაში. 60 წელში ამ მოწინააღმდეგის ერთი ეპისკოპოსი გაქურდეს, აკაზაგებმა არ დაზოგეს ტაძარი, რომელიც აღაშენეს მათმა მამა-მამებმა და რომელსაც იფარავდნენ ისინი 700 წლის განმავლობაში დაუძინებელ მტერთაგან. თუმცა ზოგიერთი ძვირფასი ნივთები დაიკარგა, მაგრამ დღეს კიდევ ბევრი ძვირფასი ნივთები დარჩული ველათის მოწინააღმდეგე გელათშია. ამ ნივთებზე თავის დროზე გვეჩვენა ლაშაჩავი შემდეგ.

გელათის მოწინააღმდეგეში არის სამი ეპისკოპოსი, რომელიც დღემდე სრულად დარჩული არიან. ამ სამი ეპისკოპოსი ერთი უმთავრესი ეპისკოპოსია, რომელიც აღაშენებულა თვით მოწინააღმდეგის ეზოში. ეს ეპისკოპოსი არის ალ-

შენებელი ღვთის-მშობლის მიძინების სასახლეზე; ამ ეპისკოპოსიდან აღმოსავლეთის მხრით არის წმიდის გიორგის ეპისკოპოსი, რომელიც უკლებსა, სოლოდასაველით—წმ. ნიკოლოზის ეპისკოპოსი. უმთავრესი ეპისკოპოსიდან, რომელიც საქუთის სიშორეზე, ჩრდილოეთ აღმოსავლეთის მხრით არის აღაშენებული ქვითვისის სამკურნო, რომელიც, მაინც-და-მაინც, ძალიან თაღები არაა ქვეს. აქვე გადმოდის წყარო, რომლის სათავე სდევს მოწინააღმდეგის ზღუდის გარეთ 90 საუკუნის მანძილზე. ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის მხრით არიან მშენიერი ნანგრევნი ერთი ქვითვისის შენობისა, რომელიც უწინ მოწინააღმდეგის ძმათა სასაფლაო ერთხი ყოფილა; შენობას სიგრძე ჰქონებია 12 ადგი, სოლო სიგანე—5. ეს შენობა დასავლეთის მხრით ყოფილა აგებული და მოწინააღმდეგის რვა საუკუნეა დაშორებული. მოწინააღმდეგის მთლად დობე აქვს შემოკლებული, რომელშია ერთი შესავალი ქვითვისის კარები დატანებული. ამ შენობის გარდა მოწინააღმდეგის ეზოში არიან კიდევ სხვა შენობებიც, მაგრამ უკლებს ისინი უმეტესად ამ მოკლე დროში არიან აღაშენებულნი.

გელათის მოწინააღმდეგის უმთავრესი ტაძრის და მისი ეგუტერების აღწერილობა.

გელათის უმთავრესი ტაძარი თავისი სტრუქტურით მშენიერ სანახავს წარმოგვიდგენს. ეპისკოპოსი და სტრუქტურაში მართლმადიდებელი არიან ქანდაკებით და ძალიან გუმბათით, რომელიც მთლად შენობას ამშვენებს. ამ ტაძრის შენობაში მნახველი ვერ შეინახავს იმ სიმშენიერეს, რომელიც დღემდის ნათლად ინახება ქუთაისის ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებზე. ქვები, რომელიც არის ნაშენი ტაძარი, შეტად დიდებია არიან, განსაკუთრებით კუთხისა ქვები. ერთ კუთხის ქვეს *) სიგრძე და სიგანე აქვს თითო საუკენი. თუმცა ტაძრის გარეგანი შესედულობა მაინც-და-მაინც შეტად მშენიერი არ არის, მაგრამ ნაცვლად ამის ტაძრის შინაგან მართლმადიდებლის თავისი სიმშენიერით და სელაჯუქური ნაკეთობით აღტაცებაში მოჭყავს მნახველი. ტაძრის აქვს ჯვრის სახე. უმთავრეს ტაძრის შიგნიდან სიგრძე აქვს 49 ადგი, სოლო სიგანე—25, სიმაღლე თვით გუმბათის უმაღლეს ნაწილამდე აქვს 46 ადგი; გარედან ტაძრის სიგრძე აქვს 51 ადგი, სოლო სიგანე

*) ამ ბაგრატს, როგორც სწინან მეფის ვახუშტის ისტორიისაგან, ვახუთის მეფე ლევანთან და ქართლის მეფე გიორგისთან ერთად მონაწილეობა მიუღია იესო ქრისტეს სასაფლაოს განთავისუფლებას საქმეში. თუმცა ეს ცნობა მოწინააღმდეგის მართლმადიდებლის ისტორიაში, მაგრამ ამასვე მოწინააღმდეგის გამოჩენილი მოგზაური მურავიევი, რომელსაც არა ერთ გზის მოუვლია წმინდა ადგილები. ბ. მურავიევი თავის თხზულებაში «საქართველო და სომხეთი» ამ ცნობას ნამდვილ ისტორიულ ფაქტად ასახელებს, რადგან მას თავის თვლით უნახავს წერილობითი საბუთი ამ ცნობის შესახებ იერუსალიმში. ეს კითხვა დღემდის არავის არ გამოუყვლევი და, თუ ბატონი მურავიევი მართლდამაზნებს, ძალიან საინტერესო იქნება ამის გამოკვლევა, რადგან ვეგაროსთან უკანასკნელი ომის შესახებ არავითარმე ცნობები არ არის დღეს შევრებული.

*) ეს ქვა, როგორც მოგვითხრობს ზეპირ-გადმოცემა დაუდგია თვით დავითს თავისი საყუარის ხელით; და ვისაც დავით აღმაშენებლის ხელის ბეჭდი უნახავს, ის კიდევაც დარწმუნდება ამაში.

ნე 37. სამსკვერზლო იუოფება ტაძრადგან კანკელით; საკურთხეველისაგან ტაძარი იუოფება კედლით, რომელსაც შემოდ სასიარულო თაღა აქვს; საღაროსა და საკურთხეველს შუა არის ურუ კედელი.

გელათის ტაძრის კედლებზე დასატულნი არიან ბეკრი წმიდანები და საქართველოს ისტორიული ჰარბი. უკანასკნელების რიცხვთა შორის მეტად შესანიშნავნი არიან მარტინა კედლებზე, ნრდალეოთის შესავალ კარებს შუა გამოხატულებანი დავით აღმაშენებელსა, მის დროის კათალიკოსის ეგემონის, ბაგრატ III, იმერეთის მეფის და მისი მეუღლის ელენის, გიორგის და რუსუდნის და მონტიქულთ-სწორის კონსტანტინე და ელენისა. გიორგის და რუსუდნის შუა გამოხატულია მე მათი ბაგრატი.

დავით აღმაშენებელი დასატულია სამეფო ტანთ-საცმელში, თავზე ასურავს გვირგვინი, რომელიც ჰვავს თამარის და მისი მამის გიორგის, რომელიც ბუნის ტაძრის კედლებზე არიან დასატულნი, გვირგვინებს. აღმაშენებელს მარტინა სელში უკავია მისგან აღმაშენებელი ტაძრის გვემა, იმავე ხელის დიდ თითზე გამოხატულია შესანიშნავი ბეჭედი, რომელიც დღემდის ინახება ამ მონასტრის საღაროში. ამ ბეჭედს აქვს ჰატარა კიდობანი წმიდათა ნაწილების შესანასავად და მის ზედა პარზე ამოჭრილია სატი წმ. გიორგისა. ბეჭედის სიდადე უნდა იყოს მიზეზი, რომ ხალხი დღესაც ძალიან დიანერ კაცად სთვლის დავით აღმაშენებელს.

ეს ბეჭედი, როგორც მოგვათხრობს ზეპირგადმოცემა, ქქონება დავით აღმაშენებელს სახელმწიფო ბეჭდის ნაცვლად: კეთილ-მისაწერი მეფე რცხა სელს აწერდა ხელზე რომელიმე ქაღალდს, ანუ რცხა რომელიმე საქმის გადაწვევა სურდა; ალებდა თურმე ბეჭდის კიდობანს, კითხვით წმიდათა ნაწილებს სთხოვდა შემწიობას და სელმდევანელობას.

ტაძრის კედლებზე და სვეტებზე, რომლებზედაც დამაგრებულია თაღი; დასატულნი არიან წმ. მოწამენი ორივე სქესისა, აქვე დასატულნი არიან იმერეთის ქათალიკოსი ზაქარია და მეფე ალექსანდრე, რომელიც სცხობრებდნენ მეხვიდმეტე საუგუნის ნახევარში, ამ ტაძრის კედლის მხატვრობა მინდ-და-მინდ ძალიან შესანიშნავი არ არის. ასრეთ მხატვრობას საქართველოს ყველა ძველ ტაძრებში შესვლა კარგი. მაგრამ ტაძრის აღმაშენების დროის მოზაიკურა გამოხატულება დვთის მშობლისა საკურთხეველის თაღზე, კანკელას შემოდამ, წარმოკვიდგენს უმშვენიერეს ნიმუშს საშუალო საუგუნების მოზაიკურ მხატვრობისას, რომელიც დღეს 4—8 ადგილს თუ არის დაცული მთელს საქრისტიანოში, თორემ სხვაგან არსად. ამ გა-

მოხატულებაში თვით ნამდვილი სურათი მეტის მეტის სინამდვილით და სელაგნებით არის გაკეთებულია ქვებით და მასთან დაცულია თვით უმაღლესა თვისება საგნისა. ღკოის მშობელი გამოხატულია ოქროს მინდორზე, სდაც ის სდაცა ჯივრის ფერ მიწაზე; მას ოღნათ უკადნია სელი თავის მწვანე სასურავისთვის, რომელზედაც ზის მისი ღვთაებრივი ძე, რომელიც ერთი ხელით იძლევა კურთხევას, ხოლო მეორე ხელში უკავია გზაგანილი. ოქროს ფონი უფლად წმიდა ღვთის-მშობლის სასურავისა სელაგნურად სატავს ტანთ-საცმლის ელვარებას. ეს სამოსელი უწევს თვით ღვთის-მშობლის ფეხებამდის და მოსავს მის მშვენიერ ტანადობას. გაბრეღ და მასაღ მთავარ-ანგელოზნი მუხლ-მოდრეკილნი სდგანან იქით-აქეთ და ტანთ-ცვლით მტრედის ფერი სამთავრო კვართი ნიშნად თავიანთი სამსახურისა; ჯვარის ფრად შემოტრეულია აქვსთ გინგილები, რომელნი; მორთულნი არიან ძვირფასის ქვებით; თეთრი ფრთების ბელაგება ბრწყინავენ ცისარტყელის მსგავსი ფერით, ხოლო ხელებში უკავიათ ბრწყინაღვრელები; ამ რელებში ჩართულის სელით სწერა: ის. ქს., რომელიც ერთხელ თვით თავარ-ანგელოზმა ახარა ქალწულს.

გაენათის უმთავრესი ტაძრის კანკელი ორ-ეტყინინა და გაკეთებულია თეთრა თლალი ქვისაგან. კანკელი გაკეთებულია პირ-და-პირ შესანიშნავი სატებისა: 1) სატი მაცხობრისა, რომელსაც სიმაღლე აქვს ერთი ადგი და თუთსმეტე გოჯი, საგანე ერთი ადგი და 7 გოჯი, დასატულია დიდის სასით მთელს ფიცარზე ბიზანტიურ ტემოვნებაზე; მაცხობრის აცვია ვერცხლის სამოსელი, რომელიც მოოქრობია; თავზე ასურავს მრგვალი გვირგვინი, რომელზედაც სამი წითელი მრგვალი ქვაა გაკეთებული, ერთ ამ ქვასე არის წარწერა.

2) იმავე სახის მაცხობრის სატი, რომელიც დასატულია ფიცარზე და შემოკლებული აქვს ოქროს ქობა.

3) სახელისა ღვთის-მშობლის სატი. ეს სატი ჩასმულია განიერ ოქროს არშიაში, რომელსაც შემოდამა აქვს განიერი ვერცხლის მოჭედილობა; სატი მორთულია მარჯალიტებით, დიდროანი ძვირფასი ქვებით და ანგელოზების, წმიდანების და მასარებელთა შეუდარებელი მინაქრინი გამოხატულებით. სატზე არის სამი ზედ-წარწერა. პირველი წარწერა არის დაწერილი ლექსად ძველ ქართულ ენაზე, რომელშიაც თამარი ჯერ მიიჭტევა ღვთისა, საუგუნო მის დაუოკლად წმიდა ქალწულისადმი და შემდეგ ამბობს, რომ ის სწირავს სახელისა ღვთის მშობლის სატს საღაფის ბაიზანდს მდიდრული გულ-საკიდიო, რომელიც მისმა მეუღლემ დავით სოსლანმა წართვა სულთანს დათაბექს (ამუბეგირ სვანსანსის) შამხორის ხსუბის დროს

1203 წელში; მეორე წარწერაში თამარის ხსენებს ღვთის მშობელს თავის ნათესაობას მეფის და წინასწარმეტყველის დაჯიბის შთამავლობისა მეტრ. ამავე ნათესაობაზე, როგორც მოწმობს ბიზანტიის იმპერატორი კონსტანტინე, არის ლაზარაკი მესამე წარწერაშიც, რომელიც დაუწერია დავით I, როდესაც მას ეს ხატი მოუერთავს. აი ეს ლექსი:

ათა შემქმნელო, ღვთაებზე დაუსაბამო,
ძეო, მეოთხო დაუსაბამო და საუყუნო,
სულთა წმიდაო, შემქმნელო ყოვლისა არა რაისაგან.
სამებო, სრულთა ერთ ღვთაებასა შინა!
შეჰქმენ რა მიწისაგან პირველად კაცი,
შენ განაგე მიწადე მიქცევა ურჩ ქმნილისა,
როდესაც იგი მიზილულ იქნა უკვდავებისაგან სიკვდილ.
შობილმან შენგან ღირს გეყო განახლებად,
ბნელისაგან განათლებად და ნათლითა განგებურ წყინა,
თვით იენო ჩვენთვის და განკურნა ჩვენი ვენბანი,
შენგან სიტყვით შობილი, ჰოი, ქალწულო, რომელ-
ზედაცა ღვთითი მხიარულ იყო, წინახედვიდა რაძესა ღვთისასა შენ ძედა.
შენ მე, თამარი,—შენი მტვერი აწ და მარადის,
ღირს მყავ ცხებად და შენთვის აღრჩეულად
წყევალა მღვმსა შინა!—მე, უკვესამხრეთისა და ჩრდი-
ლოეთისკენ
მფლობელი, მოგიძღვნი შენ ძღვნად
ხალიფის დროშასა და ფარლულსა.
ღვთითი მსროლელი მსგავსად ფორემის შეილთა,
პლიტურვა და დასცა სულთანთა ათაბაგისთანა,
ირანში აღდგომის დროს მათზედა,
მხედრობათა ჩვენთა, შენზედ მსაოებელთა, ქალწულო,
შემუსრეს და მოსრნეს აგარიანნი,
იმითი ბანაკიდან დოვლათის ამ ნაწილს
შენ ძღვნად მოგართმევ, ეველრე ჩემთვის ღმერთსა
და ძესა შენსა.
ღვთოვალთა ყოვლად პატროსანო, განგებულეობითა
მალლისათა,
მალწულეობიგითა სისხლითა შენითა საიდუმლოდ ძისა
ღვთისა ჩამსახველო
და მშობელო, გამოსახსნელად კაცთა!—
შენ, განმამწვერებელო, განმამწვინე და მადიდებელო
მადიდე მე,

თამარი, სახელოვანი თელისაგან ღვთითისა:
ამისათვის მე აწ ვესურვე შემკობა ხატისა შენისა
ღედისა ძითურთ, დაგვიფარე ღვდა ძითურთ.

ვევლას იმ ძვირფას ქვეტყე, რომელიც დღეს ამ ხატზე მოიპოვებინ, უდიდესი და უძვირფასესი იყო ერთი ქვა, რომელსაც კედელს ემსოდა. ეს ხატი 1859 წელში მოიტაცეს და გაქურდეს ავანაგებმა. ეს ძვირფასი ქვა შეწირული იყო თამარისაგან. ზემოთ გადმოტრეპს მოგვიტოსრობს, რომ ეს ხატი დახატულია წმ. მასხრობელის ღუგასაგან.

4) აწვევრის ღვთის მშობლის ხატი. ეს ხატი ხახულისა ღვთის მშობლის ხატის მარცხნივ არის ჩავენილი კანკელში. აწვევრის ღვთის მშობელი თავისი ისტორიული მნიშვნელობით და სიმდიდრით ვერ შეედრება პირველს, თუმც მასაც აქვს ოქროს სამოსელი და მინაქრისანი მსატკრობანი.

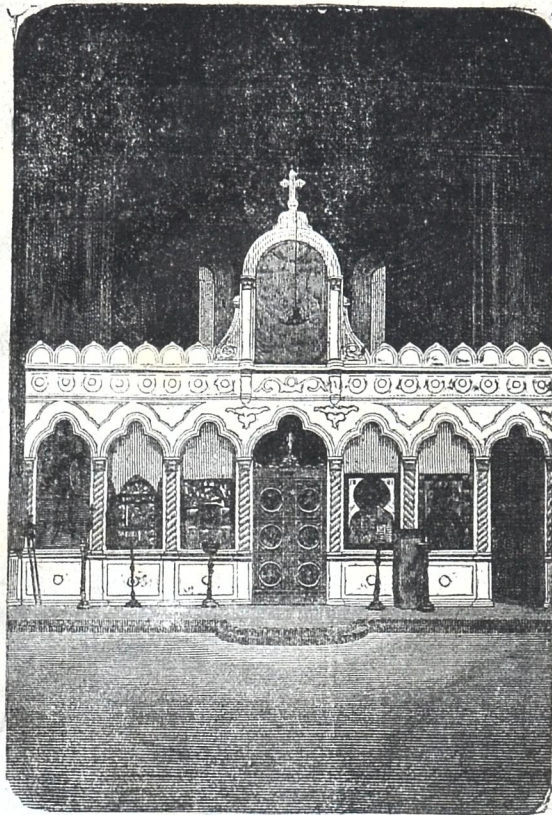
5) გაენათის ღვთის მშობლის ხატი. ეს ხატი გაკეთებულია მოლქვრილი ვერცხლისაგან. ხატი ძალიან ძველი დროისაა და მას მოწვევად უშრომიან ამქეთის ბევრ მეფეებს.

6) მლოცვარე ღვთის-მშობლის ხატი საუკუნოდით. ეს ხატი დახატულია ფიცრზე, რომელსაც სიმადლე აქვს ორი ადგი და 11 გოჯი და სიგანე—1 ადგი და 12 გოჯი. აქვს ვერცხლის შესამოსი. ამ ხატზე გამოხატულია არიან წინასწარმეტყველნი, 12 მონაქველნი და სხვა წმიდანი. მარცხენა მხარეზე გამოხატულია მეფე ბაგრატ-კურატი მუხლ მოდრეკილი, ხელები აშუკრული აქვს ღვთის მშობლის ფერსადლე და ევედრება მას.

7) ორი ხატი მაცხოვრისა, რომლებზედაც არის წარწერანი ბერძნულს ენაზე. ამ ხატებში ერთი, როგორც ხანს წარწერისაგან, მოუერთავს XIII საუკუნეში დაჯიბნისის, მეს რუსუდანისს, რომელიც იყო ქალი შესანიშნავი თამარისა.

კანკელზე არის სხვა ხატებიც, რომლებზედაც არიან წარწერანი უკანასკნელი დროის მეფეთა, მაგრამ ეს ხატები მინდ-და-მინდ შესანიშნავნი არ არიან არც სიმკვლეით და არც თავისი ძვირფასი მორთულობით.

ტაძრის მარჯვენა გვერდით არის კიდობანი, რომელიც მშენიერად არის გაკეთებული მუხის სისაგან. ამ კიდობანს შიგნით მოთენილი აქვს ვერცხლის თხელი ფურცელი. ამ ფურცელზე არის წარწერანი იმ წმიდანთა სახელებისა, რომელთა ნაწილები ინახებინ ამ კიდობანში. ეს კიდობანი მოუერთავთ თავისი მეცადინეობათ ახალი ათონის სიმონ კანანელის მონასტრის ძმათა, რომელთა თავი შეიფარეს გაენათის მონასტერში საათრეთთან უკანასკნელი ომის დროს.

საღმრთო სატების შემდეგ შესანიშნავნი არიან კედლებზე ისტორიული და ეკკლესიური მსატრობანი, რომელნიც უნებლიედ იზიდავენ კაცის ყურადღებას; ეს მსატრობანი დღემდე ამშვენებენ ტაძრის კედლებს. განკელის მარცხნივ, იქ, სადაც გამოხატულნი არიან მონტიქულთსწორნი მეფე კონსტანტინე და დედოფალი ელენე, როგორც პირველნი მშენებელნი ეკკლესიისა, შესანიშნავი იყო აფხაზეთის ქათალიგობის ევდომონის სურათი; XI საუკუნეში ეს ქათალიგობა დიდ მეფე დავით აღმაშენებელთან ერთად აშენებდა განათის ტაძარს თავისი საკათედრო ტაძრის ბიჭვინტის მზგავსად. თვით დავითს ხელთ-უპურია განათის ეკკლესია, ტანთ ანგია მწვანე წამოსასხამი, თავს ახურავს გვარგეინი. შემდეგი დროის მეფეების სურათებისაგან განირჩევა დავითი გრძელი წვერით და ახრუნებით. დავითის მარცხნივ სდგანან ბაგრატი და მეუღლას მისი ელენე და ანა დავითის დიდი წინაშარნი, რადგან მათ დროს ჯერ კიდევ არ იყო აღშენებული განათის ტაძარი. ეს ის ბაგრატი, რომელმაც განათავისუფლა იერუსალიმი, და რომელიც მეორე პირია ბაგრატე შორის, რომელნიც მეფობდნენ იმერეთში XVI საუკუნის დასაწყისში. ბაგრატის წამოსასხამი ემზგავსება დავითისას, მხოლოდ კვირის ფერისა; გვირგვინი კი სულ

სსვას სახისა არის; გრძელი ულვაშები წვერის მაგიერ გვირგვინს დროის შესაფერ ჩვეულებას. ბაგრატი დასატულია დავით აღმაშენებელის მასლობლად, რადგან ბეგრ შემწეობას უწევდა დავითისაგან დასრულებულ უდაბნოს, რომელსაც შესწირა დავითის-მშობლის სატი. იმერეთის მეფენი, რომელნიც მეფობდნენ ბაგრატის მანდა-და-მანტ შესანიშნავნი არ არიან.

მეფეების გამოხატულებათა ზემოდ დასატულია ერთი დიდი სურათი, რომელიც წამოგვიადგინს უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს იერუსალიმში შესვლას. შეიძლება ამ სურათს რამე დამოკიდებულება ჰქონდეს ბაგრატის დიდებულ შესვლასთან წმ. ქალაქში, როდესაც ამ მეფეს თან ახლდნენ ქართლისა და განათის მეფენი, რომელნიც ყოველთვის ესმარებოდნენ ბაგრატს. ამ სურათს ზემო გამოხატულია ქრისტეს აღდგომა, რომელსაც უწინ სულ სსვას ნაიჩად სატავდენ. ე. ი. აღდგომის ნაცვლად სატავდენ იესო ქრისტეს, რომელსაც ვოკუოხეთიდან გამოჭეუეს ძველ აღთქმაში მცხოვრებ მოწმუნე მამათასული. ძველი დროის მსატაკანი სატებისა ვერ ჰბედავდნენ აღდგომის საიდუმლო წამის გამოხატვას, რადგან ეს წამი დაფარულ იქმნა თვით მენელსაცხებულ-დედათა და მონტიქულთაგან; დღეს უფრო გა-

თავადენ მსატყველი, და ნაცვლად მისსა, რომ დასტონ მსედარნი, რომელნიც, სხსარების სიტყვებისა მებრ, მიწის მკრისაგან შემინებულნი დაეცენ მიწასე ნსეკრობით მკვადრნი, მათ მიმინარებად სსატყვენ, როგორც თვით ამ მსედართ მოიცრუეს ფარისკველთა შინაგონებით, ან ვიდევ მსედარნი სდგანან და შირ-და-შირ მასეკრებაან : ღდგომილს მაცნოვარს, ვერცანცა შესძლეს თვით მოციქულებმა. კედლეზე ფანჯრების შუა დასატულაა ორი დიდი მოწამე თუადორე, ტირანი და სტრატოლატი. ამ სურათის ზემოდ დასატულია მაცნოვარი, რომელიც ჟვარსა სწიქს ომთაფორით, და მის მასლობლად თორმეტ ტასტზე მკვადრე მოციქულთა, მასეულნი ქაენისა. მერე შარდაშია კედელი მომდრეშებული აქვს უოკლად წმიდა ქალწულის ძოგონებათა. ღვთის მშობელი დასატულია შაკ ტანისამოსში, მკვადრე სსრეტელსა ზედა წინასწარმეტყველთა და მართლთა შორას. შუფე დავითი, რომელსაც ახუჩავს თავზე ბეკრატის გვირგვინის მზგავსი გრვირგვინი, უკრავს საეკრავზე, რომელიც ჭბავს ბერძნულს ჩანესა. ამ დიდებულ ვრებას თავზე გამოსატულია ღვთის მშობელი სსრეტელზე, მკვადრე მწოლარე, მისი მიმინების დროს, გარს ახუკვიან მის მოციქულნი და ეგებება თვით უფალო. სსვა ფანჯრებშუა კედლებზე დასატულია არის სსვა ორი დიდი მოწამე გიორგი და დიმიტრი, სოლფ ზემოთ საიდუმლო ვრება მოციქულთა, რომლებიც მოჭყავს ღრუბლებს, რათა მისცენ უანსსენელინ ჰატრის ცემა უოკლად წმიდა ქალწულს, რომელიც უკვე ამდლდა თავის ღვთაებრივ ძისადმი.

სკეტებზე, რომლებზედაც დამეგრებულია თელი, დასატულია არიან, ძველ ხეუღლებისა მებრ, ორისავე სკესის, მოწამენი, რომელთაც თავის სიცრულზე შესწირეს მსოფლიო ეკლესიის დაფუძინებისთვის; ორ უმთავრეს სკეტზე, რომლებზედაც დამეგრებულია გუმბათი, დასატულია სურათები წინა მორბედისა, მისი მამის ზაქარასი და ორ მართლმორწმუნე ქალბის ანნასი და ელისაბედისა. ჭათლიკოსებისთვის უოფელ ადგილის მასლობლად დასატულია შესანიშნავი ზაქარია, რომელმაც გადმოიტანა აქ თავისი კათედრა, და ერთი უნრობი მატრახალიტი გელათისა, სოლფ ტაძრის შინაშინებზე (Хоры), სადაც უწინ ორი ეგუტერი იყო, არიან კიდევ გამოსატულინი ძველელ-მთავარნი და ორი სსტი ღვთისმშობლის სასწაულებისა.

მთელს საკურთხეველს სამეუფო ადგილიდამ ანათებს საში ფანჯარა; საკურთხეველის ავით-აქვთ გამოსატულინი არიან მოციქულნი, რომელნიც იღებენ საიდუმლო ზიარებას, აქვე არის დასატული მაცნოვარი, რომელიც ამ-

ლევს ტრანკის ერთი კუთსიდგან თავის ღვთაებრივ სოტის ექვს მოწამეს, რომელნიც შემოსილნი არიან სამღვდელთა ფილონებით, ტრანკის მერე კუთსიდან მაცნოვარი დაწარხენ ექვს მოწამეებს აწოდებს სასუმელს; ტრანკის იფარვენ ანგელოზება, მთავარ-დაიანების მზგავსად, და ხელში უკავიათ რიშიდები (სამწერობელი წიარვის დროს).

საკუფლო ადგილს, რომელიც დანიშნულია ეპარხობებისა და ძველლების დასაჯდომად, ოთხი საფეხური აქვს, სოლფ ჭათლიკოსისა რვა საფეხური. გარშემო დასატულინი არიან თვით ძველელ-მთავარნი, ძველი მესადუმენი ღვთის მადლისა, რომელიც გადმოდიოდა ეკლესიის მსახურებზე: სამი დიდი ძველელ-მთავარი, ათანასე და ჰელე ალექსანდრიელი, კირილე იერუსალიმელი, გრიგოლი ავრანსკი, რომლის სურათს სშირად ხელავს კაცი საქართველოს ეკლესიებში, თუმც ამ წმიდანის მოქმედების მოედანი იყო სიდილიაში, და შირკველ მოწამე მთავარ დაიკვანი სტეფანი.

ბელათის მონასტრის სალაზო (РИЗНИЦА).

ვისაც სურს იხილოს სამეფო და საეკლესიო ნაშთები, რომელთაგან ზოგნი დღესაც დარჩულ არიან, თუმც ამდენი უბედურება გამოხსცადა საქართველამ, უნდა შევიდეს ამ მონასტრის სალაროში, სადაც სსვა-სსვა ძველ ნივთთა შორას ნასავს ორთად შესანიშნავ ნივთებს, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ ისტორიულის მხრით. შესამოსლებში შესანიშნავნი არიან:

1) სტიქარი (სამღვდელთა კვართი) ოქროსფერი ფარხისა, რომლის ბოლო მოჭარგულია სამ წყობად ვერცხლით და ოქროთი; გარდა ამისა სტიქარი მოწითული ძვირფასი ქვებით.

2) სამღვდელ-მთავრო ბისონი მოშავო და მწვანე საეკრდისა, რომელზედაც შესანიშნავი ხელკვანებით მოჭარგულია ოქროთი და ვერცხლით მაცნოვრის სასე; მაცნოვარი ჯდის ტასტზე, მის გარშემო არიან დასატულინი ღვთისმშობელი და ნათლის ძველელი, სოლფ ქვემოთ დასატულინი არიან მეფე კონსტანტინე და ელენე, მაცნოვრის ჟვარცმა, წინასწარმეტყველნი და მოციქულნი წყობ-წყობად ბოლომდის. ბისონის სახელელებზე მოჭარგულია ანგელოზთა გამოსატულებანი, გულზე მოჭარგულია სარება; შემდეგ შობა ქრისტესი, ნათლის ღება, მიწქმა, ფარის-ცვალება, ღვთის მშობლის მიმინება, წმიდა გიორგი და ესტატი, მკვადრეანი ცხენებზე. ეს ბისონი მოწითულია ოქროს დოკმებით, რომ-

მელნიც მორთულება აჩიან სსკა-და-სსკა მკირფასი ქვებით.

3) ტილას ანაფორა, სუთა არშინი და 13 გოჯი სიგრძით და 6 გოჯი სიგანით წმინდა რქროთი მორქოული; ანაფორასე არის მრავალი გამოსატულებანი ისტორიასი მოსსენებულ წმიდანთა. ეს გამოსატულებანი ხელოკურდად არიან მორთულები მრავალი მკირფასი ქვებით და მარგალიტებით.

4) ოლარი, რომელიც რქროთი არის მოქარგული შავ ატლასსე და მორთულია მრავალი მარგალიტებით. ამ ოლარსე გამოსატულია ექვსი ჯვარი და ექვსი ანგელოზი, რომელნიც გარეშემო მორთულები არიან მარგალიტებით.

5) შავი დაწაიის სარტყელი, რომელიც მდიდრულად, ფრად სავულ-და-გულად და ხელოკურდად არის მორთული მრავალი მარგალიტებით და რქროს დოკუმბით და მასთან შემოხობილია მკირფასი ქვებით.

6) შავი ატლასის სამაჯურები, მოქარგული რქროთი და მორთულია სარტყელის მრავალად მარგალიტებით და მკირფასი ქვებით.

7) ენქეტი, რომელიც მოქარგული და მორთულია მარგალიტებით ისე, როგორც ანაფორა,

8) ანაფორა უომარლი ფერის ატლასისა, რომელიც შედარ მოქარგულია ჯვრები და ანგელოზები.

9) ზატარა სქიმა ტილასი (სამოსელი მონასტონთა), რომელსედაც მოქარგულია რქროთი ჯვრები.

10) ქათალიკოსის შავი ბარტყულა, რომელსაც წინა ზირსე აქვს ჯვარი. ჯვარს აქვს სამი გოჯი ნახევარი სამადლე და სივანე სამი გოჯი. მორთულია აგუნდებით, დიდრონი ფერულებით, შუაში აქვს მტრედის ფერა დიდი აგუნდი და მრავალი მარგალიტები.

11) ქათალიკოსის მიტრა, რომელსაც ჯვარის ფრად შემოკლებულია აქვს სსკა-და-სსკა სიდიდის მარგალიტები. ზემოთ აქვს დიდი მოშვო და მოწითალო ფერის ინდოეთური ქვა, რომელსედაც დამაგრებული იყო ჯვარი, თექვსმეტი ზატარა ალმასებით მორთული; მიტრასე არის ოთხი გამოსატულებანი ზატარა ფინაქრებსე: მცხორისის ჯვარ-ცმა, იოანე ღვთის მეტყველის, ანდრია პირველწოდებულის, და მაცხორისა, რომელიც წის ტასტსე.

12) სამღვდელ-მთავრო, კამილაკვის მრავალი, მიტრა, რომელსაც გარეშემო მთვად შემოკლებული აქვს სსკა-და-სსკა სიდიდის მარგალიტები და მორთულია მრავალი მდიდრო და მომცრო ალმასებით, აგუნდებით და ფერულების ქვებით.

13) სამღვდელ-მთავრო მიტრა წითელია ხაკრდისა, რომელიც ჯვარის სახედ მორთულია სსკა-და-სსკა სიდი-

დის მარგალიტებით; ამ მიტრასე არის ოთხი გამოსატულებანი მინაქრებსე: მაცხორისა, მღვთის-მშობლისა, იოანე ნათლის-მცემლისა და იოანე ღვთის-მეტყველისა და ოთხი ანგელოზის გამოსატულებანი ზატარა მინაქრებსე.

14) მთლად რქროს ბარძიმი, რომელიც იწონის 2 გირვანქას და 20 მისხლას; ეს ბარძიმი მორთულია მრავალი ზატარა აგუნდებით და ფერულებით.

15) რქროს ფეშუმი, რომელიც იწონის 89 მისხლს.

16) რქროს ვარსკვლავი, რომელიც მორთულია მკირფასი ქვებით და რომელიც იწონის 27 მისხლს.

17) სავკვლასი რქროს გოჯი, რომელიც ტარა მორთულია მკირფასი ქვებით.

18) ვერცხლის ჯვარი მოქარგული. ამ ჯვარსე არის წარწერა, რომელიც მოწმობს, რომ ეს ჯვარი ეკუთვნოდა თვით დავით აღმაშენებელს.

19) ზატარა ჯვარი ძველი ვერცხლისა.

20) რქროს ჯვარი, რომელიც არის 2 ალა და 12 გოჯი. ამ ჯვარს ზემო ზირსე გამოსატულია მცხორისა, ხოლო ქვემო ზირსე არის ანგელოზების გამოსატულებანი, რომელნიც მორთულია არიან მკირფასი ქვებით. არის კიდევ ამავე ზომის ვერცხლის ჯვარი, ძველად მორთულია ან არის.

21) ალმასის ჯვარი ქათალიკოსის მიტრასე ნაქონი, რომელსედაც 16 მდიდრო ალმასებია. ამ სალარო-შივე არიან კიდევ მრავალი ჯვრები, სამღვდელ-მთავრო კვერთხისა, რომელნიც დიდით შესანიშნავნი ან არიან.

ნივთები, რომელნიც არ იხმარებიან ღვთის მსახურების დროს.

1) სავატრიაჩო ქოშები, რომელსაც ალბად ხმარობენ ღვთის მსახურების დროს. ეს ქოშები მორთულია არიან ზატარა-ზატარა მიკებით და დატყდინი ვერცხლის ნალებით.

2) სამეფო გვირგვინი, რომელიც მოქარგულია რქროთი და ვერცხლით და მორთულია მკირფასი ქვებით. დიდ სამშვენებებს და ბრწეხვანებს ამ გვირგვინს შვიდი ზატარა ჯვარი, რომელნიც მორთულია არიან სსკა-და-სსკა ფერი მკირფასი ქვებით.

3) რქროს დიდი ბეჭედი მეთვის დავით აღმაშენებლისა, რომელსედაც ჩვენ ზემოთ ვსწავლით.

4) ვერცხლის თევზი მღვდელ-მთავრების და ქათალიკოსების ხელის დასახანი და მასთან სავაზოდ დიდი ვერცხლის სურა.

ძველი ხელთ-ნაწერები ეტრატებზე.

1) სამი ცალი განმარტება მათეს, ლუკას და იოანე ღვთისმეტყველის სახარებისა. 2) მოციქულთა ეპისტოლუბის განმარტება. 3) იოანე დამსკველის სწავლას სარწმუნოებაზე იუდაიანეს წინაღმდეგ. 4) იოანე ოქროპირის მოძღვრებანი სსვა-და-სსვა შემთხვევებზე. 5) სოკრატე ღვთის-მსახურების წიგნი.

ქადაგანებზე ხელთ-ნაწერები.

1) მეტაფრასი. 2) წმიდა მამათა ცხადებების აღწერა. 3) იოანე დამსკველის ღვთისმეტყველება. 4) შექმნათა წიგნის განმარტების ორი ცალი 5) ორი ცალი წიგნი, რომელიც შეიცავს ათინის ძველი ფილოსოფოსების სტატიებს. 6) დავითნის განმარტება. 7) გულანი 12 თვეებში სახმარებელი. 8) ვითყვანი და მიგებანი მოძღვრისა და სასულიერო წოდებისა ცხოვრების გასწორებაზე და ცოდვებზე. 9) თეოდორე სტუდიტის მოძღვრება მარსეაზე. 10) იოანე კლემენტის (ΚΛΕΜΕΝΤΙΝΑ) წიგნი. 11) ეფრემ სირიელის მოძღვრება. 12) წიგნი, რომელსაც ეწოდების ლავრიკოსი. 13) სპულის კანონი. 14) წმიდა მამათა ქმნილებანი. 15) სიტყვების ლექსიკონი საბა ორბელიანისა.

საეკლესიო ტიბიკონი.

იოანე ოქროპირის ქმნილებანი, სახელწოდებული «ოქროს წყაროდ».

სადმართო წერილის წიგნები.

1) ორი ცალი დაბადებისა, რომელიც მოსკოვში არიან დაბეჭდილნი. 2) ისაია წინასწარმეტყველის წიგნი. 3) ახალი აღთქმა. 4) დავითნი. 5) უამინი. 6) სამღვდელმთავრო გონდავი. სამი უკანასკნელი წიგნი არის ბერძნულ ენაზე.

ამავე მონასტრის საღაროში ინახება სახარების საუცხოველი ცალი, რომელიც ეკუთვნის XI საუკუნეს. სახარება არის დაწერილი ეტრატზე, თითოეულ გვერდზე არის მშვენიერი მხატვრობა და მოწითულაბა, სახარება არის ხათარებნი ათონის ივერიის მონასტრის ერთი ნასწავლი, წმიდა და შესანიშნავი ბერის გიორგისაგან. ამ სახარებაზე წარწერა ბერძნულ ენაზე, რომელიც არის დაწერილი გიორგი მთაწმინდელის ხელით, გვიჩვენებს, რომ XI საუკუნემდის ეოფილას სსვა-და-სსვა ხელნაწერება სახარებისა ქართულს ენაზედ, მაგრამ ეს ხელნაწერება ძალიან გაუჭკებელი ეოფილას უსწორრო თარგ-

მით და გადაწერისაგან. მთაწმინდელის სახარება, რომელმაც აღძრა საერთო სახარული და გაკვირება საქმის მტოდნეთა შორის, წარდგინალ იქმნა არქეოლოგების წინაშე, რომელთაც 1881 წელში ინახულეს განათის მონასტერი. არქეოლოგების სიტყვით ეს სახარება დაუფასებელი განძა საშუალო საუკუნოების მხატვრობისა ეტრატზე და არაფრით არ ჩამოუდგება უკან, როგორც სხანს მუჩავეიკის სიტყვებისაგან, ბერძნულს წიგნებს, რომელიც მას უნახავს ჰაპის სასახლის წიგნთსაცნაში.

უმთავრესი ტაძარ ეგუტერები.

უმთავრეს ტაძარს აქვს ექვსი ეგუტერი ტრაპეზები, რომლებშიც სრულდება ღვთისმსახურება. ეს ტრაპეზები აღშენებულ არიან იოანემ და ანასს, წმ. მთავარ-მოწამე მარინეს, ანდრეა პირველ წოდებულის, უოკლად რაწელე მაცხოვრის, წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოძქედის და წმ. მოწამე ირინეს სასკლობაზე.

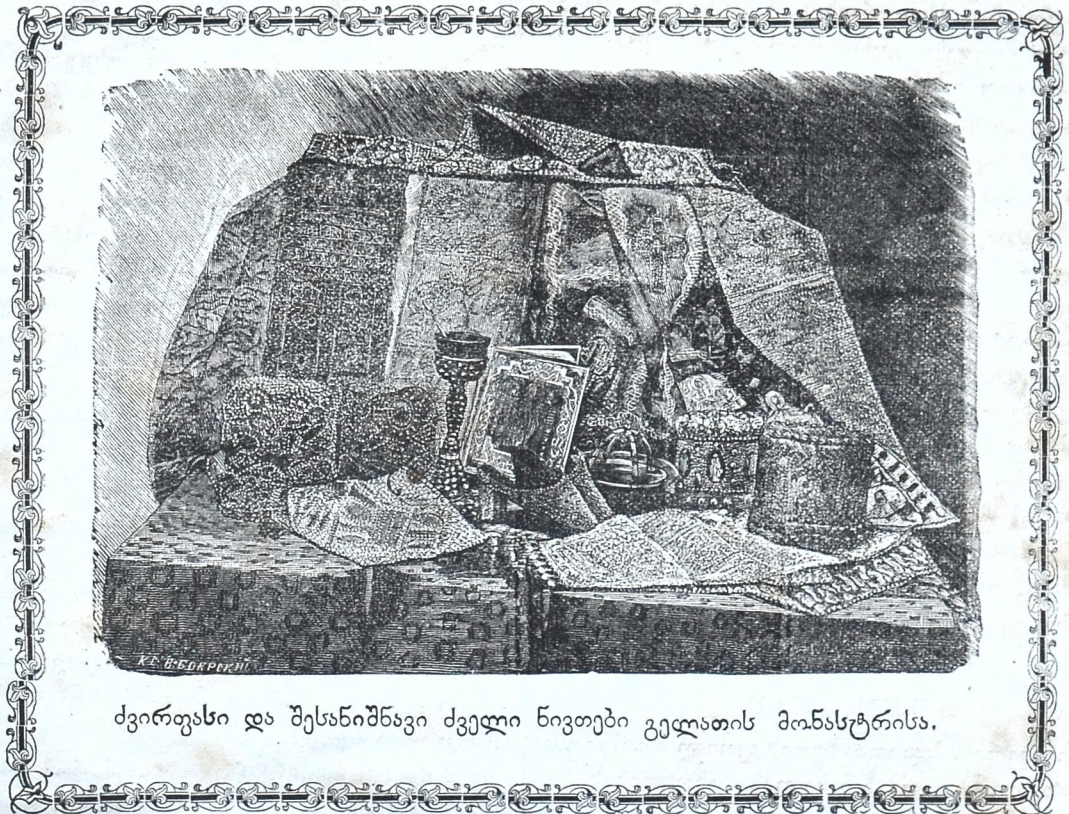
ეგუტერში, რომელიც ტაძრის მარჯვენა მხრით არის მიშენებული ანდრეა პირველ წოდებულის სასკლობაზე, როგორც მოკვითსრობს ზებინ-გადმოცემა, არის სასაფლაო შესანიშნავის და დიდის დედოფლის თამარისა. როგორც ვიცით, თამარ დედოფალი გარდაიცვალა ქუთაისის მახლობლად, თავის ციხე დარბაზში, რომელსაც ეწოდება «თამარის ციხე»; ამიტომ უფრო სავიწარმეოა, რომ თამარი დასაფლავებულ იქმნა იმ საკანში, რომელიც აღშენებულ იქმნა მისი წინაპრისაგან, რადგან საქართველოში დღესაც აჩვენებენ ჩვეულებას რომლის ძალით ეველასა სურს დაიმარხოს თავის წინაპართა სახლობეს. ამიტომ ტყუილად თქვამენ ზოგიერთები, ვითომც დედოფალი თამარი დამარხულ იყოს ვარძაში ანუ სკანეთში. მეფე ალექსანდრემდე, რომელიც იერამამ სოლომონისა, გარდმოცემით ვიცით, რომ თამარ დედოფლის ხსენების დღეს, ამ ეგუტერში ისდიდენ ჰანაშიდს, რაც ცხადად ამტკიცებს, რომ დიდი დედოფლის თამარის სასაფლაო ადგილი არის აქ, ამ ეგუტერში, და არა სსვა ადგილზე.

ტაძრის მარცხენა მხრით არის ეგუტერი მაცხოვრის სასკლზე: ეს ეგუტერი დანიშნული იყო მეფეების სასაფლაოდ. ამ ეგუტერის კედელზე დახატულია სასკლგანი ბატონი და მეუღლე მისი ელენე, და ორივე გიორგი; შემდეგი დროის მეფეებში დახატულია ოსტრომი და სიმონი, რომელთაც არეულობის დროს ცოტახანს იმეფეს. სსვა ეგუტერები არაფრით შესანიშნავნი არ არიან.

სობოროს დასავლეთის კარების ზირ-და-ზირ სდგას ზატარა ეკლესია წმიდა ნიკოლოზისა; ეს ტაძარი არაერთი შესანიშნავი არ არის. სამსკვრზლო ამ ეკლესიაში მეორე ეტაჟუა. ამ ეკლესიის ცოტა მოშორებით უ-

ფილა სასაღილო სახლი მონასტრის ძმთათვის. ამ შენობის დღეს მარტო დარჩენილა კედლები და საკმაოდ მშვენიერი შესავალი.

ძვირფასი და შესანიშნავი ძველი ნივთები გელათის მონასტრისა.

წმ. გიორგის ეკლესია.

სობოროდამ აღმოსავლეთით არის ძველი ეკლესია წმ. გიორგისა. ეს ეკლესია აუშენებია მეფე დავითს სწორეთ იმ ადგილზე, სადაც მას გამოეცხდა მთავარ-მოწამე გიორგი და უჩვენა მას ტაძრის ადშენება, თორემ მეფეს უფრო ზემოდ უნდოდა დაწეება ეკლესიისა. მეფის მომღვაწს არსენის, რომელიც მეფესთან ერთად ილტვიდა თურქე ამ სასწაულებრავ გამოცხადების დროს, გაუგონია მხლოდ ზეციური სმა და უსიღავს, რომ დავითი დახრილა მიწაზე, მაგრამ ღირსი ვერ გამსდარა ზირის-ზირ ენილა მთავარ-მოწამე. ეკლესია დიდი არ არის, მაგრამ დიდი ხნის კია. კედლები წმ. გიორგის ეკლესიისა, რომელიც ადშენებულა დავით აღმაშენებლისაგან 20 წლით ადრე, ვინემ უმთავრესი ტაძარი, მორთულია მხატვრობით, რომელიც უფრო წმიდათ და

სელოვნურად არის გაკეთებული, ვინემ უმთავრესი ტაძრისა. განკელის ზემოდ ჩაყენებულა სასწაულთ-მომქმედი ხატი ზიწუნდის ღვთის-მშობლისა, რომელიც არის საფუძველი ქრისტიანობისა მთელს აფსაყეთში. ეს ხატი გადმოტანილ იქმნა ქათალიკოს ის ზაქარაისაგან.

ბაენათის მონასტრის უძრავი ძმონება.

უწინდელს დროში გაენათის მონასტრს ქქონდა ბევრი ტუეები და სახანავი ადგილები, რომლის შემოსავალი ინასავდა მონასტრის ძმთა. შემდეგ დროებში ტუეები მოსჭრეს, სახანავ-სათესი ადგილები აღარ ვარგოდენ სახანავ-სათესად და ბოლოს ეგელა ეს ადგილები სსვა საეკლესიო ადგილებთან ერთად გადავიდენ სასეღმწიფო გამეუებაში. დღეს მონასტრის ძალიან ცოტა უძრავი ქონება აქვს, ასე რომ ამ ადგილებიდან ორას მანეთამ-

დევან შემოდის. მონასტრის მხანა აქ ისე არ მუშაობენ, როგორც რუსების მონასტრებში შრომობენ რუსის ბერები. თითოეული მათგანი სჯერდება თავის მცირე ჯამაგის და ამიტომ სხვა საჭმელს აღარ ჭკიდებს სულს. ამიტომაც ეს შესანიშნავი მონასტერი დღეს ძალიან სამწუხაროდ მდგომარეობაშია. ძმთა რიცხვის არ ემატება, მაგრამ ეს სამწუხაროდ მოკლეა გაენათის მონასტრის გარდა სხვა მონასტრებშიც ხშირია.

გაენათის მონასტრში ამ უკანასკნელ ხანამდე ინახებოდა სელ-ნაწერი, რომელიც შეიცავდა დავით აღმაშენებლის ცხოვრების აღწერას. ეს სელ-ნაწერი დაწერილი იყო მისი სწავლული მოძღვრის ანსტრასკანს. ეს სელ-ნაწერი წაიღო გაენათის მონასტრადამ უკანასკნელმა მიტრანპოლიტმა დავითმა (წერეთელთაგანი იყო) და დროებით გადასცა თავის ძმას გრაგორას. გრიგორამ ეს სელ-ნაწერი გადასცა თავის ძმანწუფს, რომელსაც სელმ-ტაჭქა ეს სელ-ნაწერი. ამ შეადგება, რომ დღეს ზოგიერთებს არ ექნება ამ სელ-ნაწერას პირები.

ვათავეთ რა გაენათის შესანიშნავი მონასტრის აღწერას, საჭიროდ ვჩაბნათ მოკვიყნათ აქვე ამ მონასტრის დამაარსებლას, მთელი ივერისა და აფხაზეთის კეთილ-მოწმუნე მეფის დავით აღმაშენებელის ცხოვრების მოკლე აღწერა.

მოსკლი აღწერა.

მთელი ივერიის და აფხაზეთის კეთილ მოწმუნე მეფის დავით აღმაშენებლის ცხოვრებისა.

საქართველოს სამეფო, რომელიც ძლიერი იყო ბაგრატ მეოთხის დროს, XI საუკუნეში გიორგის შოროსი, კურაპალატის დროს, სათათრეთის ძლიერების ზედ გაკლენისა გამო, ცოტ-ცოტად დასწადა. ზოგიერთი სამთავროება მოშორდნენ და თათრების შემწეობით გამოცხადებულ იქმნენ დამოუკიდებლად. შემდეგ ამ სამთავროთა შორის დაიწყო ხსება და განსეთქილება, რომელშიც საქართველოს სამეფო მეტად დაასუსტა. ამით ისარგებლეს თათრებმა და გამოჩინალა სარდალას ძლევის-სულთანის წინამძღვრობით ისინი შემოესივნენ საქართველოს სამეფოს სამძღვრებს, უკუელებს, რაც კი მათ გზაზე ხვდებოდათ, სწავდნენ და ჩენდნენ. მეფე გიორგის ძლიერი ჯარი ბევრგან ამარცხებდა თათრების ჯარებსა, მაგრამ შემდეგ თათრები გახდნენ საქართველოს სამეფოს მუდმივ მუშობლად, და არას დროს მას მოსვენებას არ ამძევდნენ. 1080 წელში თათრის მზავალი ჯარები შემოესივნენ საქართველოს უკველი კუთხიდან.

ქრისტიან მოწამეების სასული მდინარესავეთ სდიოდა. ერთი ტკაველი მიწა არ დარჩენილა საქართველოში, რომ ქრისტიან ქართველების სასულით არ მოწმუნეიყოს; ერთსა და იგივე დროს თათრებმა დასწვეს ქუთაისი და ანდანუჯი. დარჩენ მხოლოდ ქალაქების, ეკლესიების და მონასტრების ნანგრევობით დანგრეული კედლები და ქვების გროვება. ვერ გამოსთქვამს კაცი იმ უბედურებას, რა უბედურება და რა წვალება ადგა უსჯულთ თათრებისაგან საქართველოს მეადრთა. გახეთის მეფე-აგქსანტან I მიიღო მანამდის სარწმუნოება და თათრების შემწეობით დარჩა ისევე მეფედ. მთელი საქართველო გარდა აფხაზეთისა და იმერეთის ზოგიერთი ნაწილებისა სამწუხაროდ მდგომარეობაში იყო. ასეთ სამწუხაროდ მდგომარეობაში იყო საქართველო, როცა მეფე გიორგიმ, როგორც შემოთავ მთავისნენთ, გადასცა გიორგინი თავის თექვსმეტი წლის შვილს დავითს. დავითი მამის სიცოცხლეშივე აღვიწაღ იქმნა ტახტზე. მამის სიკვდილის შემდეგ 1088 წელში ახალ-გაზდა მეფე დავითი შეუდგა ფიქრს, თუ ივერიის ნანგრევებზე როგორ დაანსოს უყინდელი ძლიერი საქართველოს სამეფო და სახლს როგორ მიანიჭოს მშვიდობიანი და მუდროცხოვრება და როგორ განახლოს დანგრეული მონასტრები და ტაძრები. «უფალო ძლითა შენითა ისარგებლეს მეფე და გულის თქმია გულისა მისისა მიეც მას». მეფე დავითს იმედი ჰქონდა უფლისა, რომელსაც არ დაუგდა ის უშემწეოდ. უფელმა მიანიჭა მას ძალა აღსრულებად მისი კეთილი სურვილისა.

ქართლის მეპატარაენი მოწმობენ, რომ როცა მეფე დავითი ტახტზე აღვიდა, მთელს ქართლში არ უფილია არც ერთი შენობა, რომ თათრებისგან დანგრეული და გაცანცული არ უფილიყოს. მხოლოდ ერთი მთიანი სამთავრო, სსკლად «ვადე კარი» მას გარემო მდებარე ადგილებით გადაჩენ თათრებისაგან დამსობას და აღსრულებს. აქ იყო უმღერესი თავადი ლიპარიტი ორბელიანი, რომელსაც სურდა მეფობის სელში ჩაგდება. თავისი პაროკნული ინტერესებისა და სულთან ძლევის სასიამოვნოდ მან მიიღო კადეც მანამდის სარწმუნოება; ამის შემდეგ ის ძლიან მტრულად უტყროდა მეფე დავითს, და მეცადინობდა, რომ მისგან სრულებით დამოუკიდებელი გამსდარიყო. მეფე დავითმა დიხსანს ითმინა მისი კურაგობა, როგორც მისი ურისთავისა, მაგრამ მამარტაყანა ლიპარიდი არ ჩავრდა გულის ხმაში. ბოლოს მეფე დავითმა იმპარ უკუელებს სამუადება, რომ ლიპარიტი გასწორობულიყო, მაგრამ როცა დაწმუნდა, რომ პატრიარხური ქტევით უკნს გასწოებდა უჩნ თავადთან, მოხსმის თავისთან. ლიპარიდი ძლე გამოცხადდა. მეფე დავით-

მა ჩამოართვა მას თავადის ღიწმე და ჩაჯიან სახატომ-
 რში, სადაც გაატარა ორი წელიწადი. ამას შემდეგ ის
 გაგზავნეს კონსტანტინეპოლში სულთანთან, სადაც მა-
 ლე კიდეც მოჰქვდა. ამ შემთხვევის შემდეგ მეფე დავით-
 თან მოდიან კასეთის თავადები და უჩივიან კასეთის მე-
 ფეს ატყსარტანს სასტიკ მოქმედებისათვის. დავითმა შე-
 იყვანა ჯარა კასეთის სამეფოს სამხედროება და გამოაგ-
 დო იქიდან მეფე ატყსარტანი, ხოლო მის ადგილზე დას-
 ვა კასეთის მეფედ კვიდეკე მეოთხე, რომელიც მთლად
 დამოკიდებული იყო დავითისაგან.

ამ მშენიერი და ბრწვინავლე გამარჯვებათა შემდეგ,
 რომელიც ჩაიდინა დავითმა, შარკანის და ახალციხის
 სამთავროებლებს სსვა თავადები თავის ნებთ გამცხად-
 დენ დავითან და აღიარეს მისი თვითმპყრობლობა საქარ-
 თველოში. ამას გარდა დავითი მთლად განთავისუფლდა
 მოუსვენარი თავადებისაგან, რომელნიც აწყვედნენ სასულ-
 ძეფის შინაურ მშვიდობიანობას და ამ სახით საქარ-
 ვეთლოში დაძვრებულ იქმნა ერთ-ბელმწიფობა.

მაგრამ საქართველოს აღდგენისა და კეთილ-დღე-
 ობისათვის საქარო იყო, რომ საქართველოს სამეფო სრუ-
 ლად განთავისუფლებულიყო სათათრეთის მონებისაგან.
 ამ მიზნისათვის დავითმა დაიწყო ჯარა კახეთის მეფას
 ქალზე მშენიერ გურანდუხსე. დავითმა ამ მეფას შემწე-
 ობით გაგზავნა ჯარა მთაულ ოსებას წინააღმდეგ; ეს
 ოსება ხშირად ეცემოდენ ხოლმე ქართველებს და აწუსებ-
 დენ. ოსება დემოტრიუს მეფე დავითს და მისი წინა-
 დადებისა მებრ 50,000 ოსმა მიიღო ქრისტაინობა. ჰე-
 თე ატყაქარ მრავალ წაცხვანა ჯარას შემწეობით და-
 ვითმა შემოეერთა საქართველოს ყველა ის ადგილება,
 რომლებიც წინეთ გაცალკეებული იყვნენ საქართველოს
 ერთობისაგან და სრულიად განთავისუფლდა ოსმალების
 უფლებებისაგან და სულთანების ზედ-გავლენისაგან. ამ საქ-
 მეში დიდი შემწეობა აღმოუჩინა დავითს შემდეგმა გა-
 რებებამ: 1101 წელსა ჯვაროსნებმა დაიგვეს იერუსა-
 ლიმი და ანტიოქია, რომლებიც დაპყრობილი ჰქონდათ
 მუსულმანებს. ამან ძლიან შეაჩუა სათათრეთის ძეგ-
 რება, ამისათვის სათათრეთმა უმეტესა თვისი ძალა მატ-
 მართა ჯვაროსნთა წინააღმდეგ. მეფე დავითმა იშოვა
 დრო და გამოუცხადა ომი მუსულმანებს, რომელნიც
 დასასლებულნი იყვნენ მდინარე მტკვარას და იორის ჭ-
 ლებში. ღვთის შემწეობით მეფე დავითმა სძლია მუსულ-
 მანებს და გაძევა ისინი არა მარტო ქართლიდან, გა-
 სეთიდან და უარსაიდან, არამედ თავის სამეფოს ყვე-
 ლ ადგილებიდან. ამას შემდეგ მეფე დავითმა გამოაც-
 ხადა თავას თავი დამოუკიდებელ მეფედ და უარს უთხრა
 სულთანს ხარკის ძეგვასე. ამ სახით მეფე დავითმა გა-

ნათავისუფლდა თავის სამეფო გარეგანი და შინაგანი მტრე-
 ბისაგან და შემდეგ უმეტესი უურადლება მიჰქცია სასულ-
 ძეფის შინაგან კეთილ-განწყობილებას; რომ უფრო
 ვარჯად ეძარბო სალხი და უფრო გავერცელებია სალხში
 განთლება, მეფე დავითმა დაწინაწილა მთელი საქართველო
 რამდენიმე სამოურაოდ, თვითოეულ სამოურაოს ჰქვდა
 თავის საკუთარი მმართველი, რომელსაც მისდამო წმუ-
 ნებულ სამოურაოში უნდა აღედგინა ზნეობა და მოქსნო
 თავის-მნებლობა. ასრეთივე ზომები მიღებულ იქმნა სა-
 სულთაო უწყებაშიც, რადგანაც ოსმალების მიფლობე-
 ლობის დროს ქრისტეს სარწმუნოება ძლიან შეიწუა.
 ქრისტეს სარწმუნოების აღსადგენად მეფე დავითმა 1103
 წელსი მოიწვია გრება ქათალიოზის იოანეს III-ის
 თავს მჯდომარეობით. გრებაზე მოწვეულ იქმნენ ყველა
 ეკლესიების მწეემსნი. ამ გრებაზე გამონასეს სსვა-
 და-სსვა ზომები, რომელთა შემწეობით უნდა აღედ-
 გინათ ეკლესიის გარეგანი და შინაგანი კეთილ-დღეობა.

უწინდელს დროში საქართველოში სწავლა განათლე-
 ბის საქმეში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მონასტრებს.
 ამ მონასტრებიდან, რომელნიც დაწესებულ იქმნენ სი-
 რიელ ბერთაგან, მთელს საქართველოში ვრცელდებოდა
 განათლება. მონასტრებში სწავლებდნენ მეცნიერებას და
 სსვა-და-სსვა ხელოვნობას. მონასტრებიდან გამოდიო-
 დნენ ნასწავლი მწეემსნი, რომელნიც თავიანთი სარწმუ-
 ნობით და ცნობებით მატალითნი იყვნენ სსვაებისათვის,
 მაგრამ დავითის გამოფების დროს, როგორც ზემოთაც
 შევნიშნეთ, შენანიშნავი მონასტრები მთლად დაწვრეუ-
 ნი იყვნენ თათრებისაგან. ამ არეულობის დროს ისარ-
 გებდეს ზოგიერთმა სასულთაო პირებმა და გამოაცხა-
 დეს თავის-თავა ებასკობასად და უკანონოდ სმარდნენ
 თავიანთ უფლებას. დაბალი სამღვდელთა და ეკლესიის
 მოსამსახურენიც ძლიან ცუდათ იტყოდნენ. ამ უწესე-
 ბის მოსასწრაზად მეფე დავითმა სსწაროდ დაინახა სა-
 მღვდელთების გრების დანიშნა, რომ ამ გრებაზე მოე-
 ლაზარებათ საეკლესიო საქმეებზე. გრება კიდეც შედგა,
 როგორც ზემოთ მოვიხსენეთ.

ამ გრებაზე დაესწრნენ: ასინ იფალთაოლა, მომ-
 ღვარი მეფე დავითისა, ეფრემ უნტრონი, იოანე ტაიი,
 საბა სულაიძე, თეოფილე, ანტონ ტბელი, ექვთიმე გრძე-
 ლი, და ივანე რუსაძე. ამ გრებამ მოსოფილო გრებათა
 და ეკლესიურ კანონთა თანახმად, მასცა შეჩვენებას ისინი,
 რომელთაც უკანონოდ მიითვისეს ებასკობა. გრე-
 ბის ასრეთს დადგენილობას შეეძლო ცუდი შედეგები
 გამოეწვია, რადგან გადაუწებულ ებასკობაზე, რომ-
 ელთაც კავშირს ჰქონდათ დიდ და გავლენიან პირებთან,
 მათი შემწეობით შეეძლოთ დიდი ვნება მიეფე-

ნებათ ეკლესიასა და სასულიეროებისათვის; მაგრამ ბრძენმა დავითმა ეს საქმე ისე კარგად წაიყვანა, რომ კრების ამ ეკაჩი დადგენილობით აჩაგვითარა იგი ვნება ან შინაგანად ან ეკლესიას და ანც სასულიეროს. ამ კრებაში აგრეთვე გადაყენა მღვდელთებისაგან და ეკლესიაური მონაწილე და უნიშნა იმ მწვემსთა, რომელნიც თავის ცხოვრებით და ზნეობით ან შეუფერებლად თავის საინსსსა, ხოლო ეკლესიის დახალი მონაწილესურენი შეკრების ხელაქმნენ საკრფო წადებაში. ამ სახით აღდგენილ იქმნა წესიერება ეკლესიის მმართველობის საქმეში. მაგრამ დანტრეული ეკლესიების და მონასტრების გასასვლელად საჭირო იყო მეფის შემწეობა. მონასტრები და მათში მცხოვრები ბერები სშირად ითარაჯდენ ხოლმე სასულიეროს აზრებისაგან, ხოლო ხალხში იცავდენ საწმინდობას. ამიტომ მეფე დავითმა ურდადლბა მიაქცია მონასტრებს და ეკლესიებს, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ სასულიეროებისა და ხალხისათვის. ამიტომ დავითმა, რაფა კი მოასვენა მტრებისაგან, მიაქცია ხელი დანტრეული და დაქცეული ეკლესიების და მონასტრების განსვლბას და ახლების აღშენბას. სხვათა შორის დავითმა აღაშენა წმ. გიორგის ეკლესია იმ ადგილს, სადაც დღეს გაენათის სობორნა და აქვე დაახსა ღვთის მშობლის სასულიერო მონასტერი, მეფე დავითი ამშვენებდა ტაძრებს და მონასტრებს ძვირფასი ნივთებით; მეფემ ამ ახალ მონასტრებში შვეკრბა კეთილ მორწმუნე ბერები, რომელნიც განსვავდებოდენ თავიანთი წმიდა ცხოვრებით. მონასტრების და მათში მცხოვრები ბერების შესანახავად მეფე დავითი დიდ-ძალადგილ-მასულიებს სწირავდა ხოლმე ამ მონასტრების და ეკლესიების სასარგებლოდ. გაენათის მონასტრთან დავითმა დაახსა საავად-მყოფო და სამოწილო სახლი სსულითა და გაჭირებულთათვის.

ივერის ეკლესია, რომელიც გინაღამ მთლად ან დამხრა მტრებისაგან, ხელახლად აშვეავდა ძლიერი მეფის დავითის შემწეობით. აი ამისათვის მეფე დავითს ქართველი ხალხი უწოდებს აღმაშენებელს.

ამის შემდეგ დავითმა მიაქცია ურდადლბა საქართველის ზოგიერთ სამოურახებს, რომელნიც კიდევ თათრების ხელში იყვნენ. მაგრამ ჩვენ აქ არ შეუდგებით დავითის მრავალ გზის მტრებსე გამარჯვების აღწერას, რადგან ეს სამოქალაქო ისტორიის საქმეა. ჩვენ მხოლოდ შევეხებით დავით აღმაშენებელის კერძო ცხოვრებას.

მეფე დავითი შესანიშნავი იყო თავის წმიდა ცხოვრებით და ღვთისადმი დიდის სიყვარულით; ის ყოველთვის მზად იყო კადებობა ღვთის სახელი. რაფა მეფე დავითი მუსულმანებს კრებოდა, ერთის მხრით სახეში

ჰქონდა იმ სამთელთბელოების შემოკრება საქართველოსთან, რომელნიც დაშორებულნი იყვნენ საქართველოს ერთობისაგან და მეორეს მხრით სურდა ქრისტიან საწმინდობის აღდგენა იმ სამთელთბელოებში, რომელნიც დამთრბილნი ჰქონდათ თათრებს. რაფა მეფე დავითი მტრებისაგან ისვენებდა, კითხულობდა სასულიერო შინაარსის წიგნებს, წმ. მამათა ნაწერებს და მტრებთან ჩხუბის დროსაც კი დადიოდა ეკლესიაში მწუხრის და ცისკრის მოსახმენად. მწუხრის მოსმენის შემდეგ მეფე დავითი კითხულობდა ხოლმე სულიის სასარგებლო წიგნებს და რაფა თავად ან შექმლო კითხვა, ან დრო ანა ჰქონდა, მაშინ სხვას დაიყენებდა თავისთან და იმას აკითხებდა ხოლმე. საღმრთო წერილის წიგნებში დავითს განსაკუთრებით უყვარდა თურმე სამტრედიელის კითხვა. რაფა ამ წიგნს მთლად წაიკითხავდა ხოლმე, წიგნზე სკამდა თურმე ნიშნს, რომელიც აჩვენებდა, რომ მან წიგნი ბოლომდის წაიკითხა. წლის დამდეგს, მებატანეს მოთხრობით, წიგნის ბოლოს აღმოჩნდებოდა ხოლმე თურმე 24 ასეთი ნიშანი; აქედამ სჩანს, რომ წლის განმავლობაში 24 ჯერ წაიკითხავდა ხოლმე წმ. სამტრედიელს. დავითს უყვარდა საღმრთო წიგნების და წმ. მამათა ნაწერების კითხვა და მასთან თვითონაც აღებდა სხვა-დასხვა სძლის-პირთა. ერთი სიტყვით დავითი იყო მთელი აღმოსავლეთის მშენიერება და მისი წყალობით ჰქვავოდა ყოველივე კეთილი და ქრისტიან საწმინდობა. ის იყო მაგალითი ყველა წოდების პირთათვის: პატარაობიდან დაწვეული სიკვდილმდის მან ან იცოდა, თუ რა იყო ქვეყნიური დროს-გატარება და სასიერო ადგილები. თუმც მისი ძლევა მოსილი ჯარი სხვა-დასხვა თემის ხალხისაგან იყო შემდგარი, მაგრამ ამ ჯარში ძვირად ნახავდა კაცი რაიმე უწესო თამაშობას, დროს გატარებას, გალობას და ჯარის კაცთა სასიერო ადგილებში სიარულს; ჯარის საყვარელი ვარჯიშობა იყო სულის სასარგებლო წიგნების კითხვა, რომლის მაგალითს ჯარის კაცთა თვით მეფე აძლედა. მეფე დავითის ვრცელი სამთელთბელოება შესდგებოდა შესანიშნავ მეუბანოეთაგან და თავის დროის შესთერწ ნასწავლ პირთაგან, მომელთაც თავის ნაწერებით დაამშვენეს სასულიერო მწერლობა საქართველოს ეკლესიისა. ტაძრები, მონასტრები და ლავრა კამშვენებულნი იყვნენ ყოველივე საჭირო ნივთებით. საქართველოს ეკლესია დავითის დროს წარმოადგენდა ერთ ვრცელ ტაძარს, რომელშიც მსახურებდენ გამოჩენილნი მწვემსნი; ეს მწვემსნი განსვავდებოდენ წმ. ცხოვრებით. მეფე დავითს უყვარდა ბერები და მეუბანოები და მათთან სშირად მთელი დღე ბასობდა საწმინდობაზე. თვითონ დავითი მამრთუ-

ლებით ნამდვილი მეუღახნე იყო. თუმცა დაკითხ შემდეგ ჰქონდა, მაგრამ ეკვლევისას გან დაწესებულ მარხვას რაღაც სასტიკად ინახავდა.

მეფე დავითი მეტად მოწყალე და გულ-შემატკივარი იყო. ის მეტად მზად იყო შემწეობა აღმოეჩინა გაჭირვებულთათვის. მეფე თავის სულით ურჩობდა სამოწყალოს უკვლას და არ შედიოდა იმის განხილვაში, თუ ვინ რასი მჭირე იყო. სემოწყალონი ფარულად დარბაზში შეელოდა მეფე დავითს მისი მოძღვარი. ერთსეულ მეფე დავითმა მისცა თურმე თუ თავის მასწავლებელს, ქათალი-კოსს იოანეს, ღრმბუბის დასარკებლად 24,000 დრაჰმა. მეფე მეტად ღარიბებსე უზრუნავდა და ცდილობდა გაეღვილებინა მათთვის ცსოვრება. ამ მიზნით მეფემ თავის ვრცელ სამეფოში მრავალ ადგილს დასწა თავის ხარჯით საგად-მყოფოები, თავ შესაფარი სახლები და სკოლები გაჭირვებულთათვის. როცა დავითი სასულიწიფო საქმეებს რჩებოდა, ნახულობდა ავად-მყოფებს და ღარიბებს, თავის სულით ემსახურებოდა და აძლევდა მათ ნუგეშს. ერთი სიტყვით დავითი უკვლას მამამობრივი სიყვარულით ევადებოდა. დავითი ამავე დროს ცდილობდა გაეუმჯობესებია სამღვდლოების ნიკთიერი მდგომარეობა და ადემადლებია სამღვდლოება ხალხის თვალში. ამ მიზნით მეფემ უკვლა მონასტრები და საეკვლე სიო მონამსახურენი განათავისუფლა უოკველივე სასულიწიფო გადასახადისაგან; მონასტრებს და ეკვლეკიებს შესწინა დიდძალი ადგილ-მამულები კრებულის სასარგებლოდ. ასეთ მზრუნველობას ჩინდა დავითი არა მარტო საქართველოს მონასტრების, ეკვლეკიების და მათი მონამსახურების შესახებ, არამედ მეფემ ბევრი ფული და ადგილები შესწინა საბეჭმნეთის წმიდა ადგილების სასარგებლოდ. დიდძალ საჩუქრებს გზავნიდა ხოლმე მეფე იერუსალიმში, კიზიკს და სირიის მონასტრებში. მეფე დავითმა გაამდიდრა და გაამშენა შავი მთის მონასტერი სირიაში, ამავე დროს დავითი ბევრს ზრუნავდა უფლის სასაფლაოზე. უოკველი მეზავრი, რომელიც ვიცილტა ოდნად დააკვირდება უფლის სასაფლაოს უზარმაზარ შენობას. ადგილად შენიშნავს, თუ რამდენი უშირომით ამ წმიდა ადგილის სასარგებლოდ ჩვენი საქართველოს მეფეთ: დავითს, თამარს და სხვათა. მეფე დავითი მეტად ზრუნავდა იერუსალიმის მონასტრებზე.

დიდი შრომა და ღვაწლი მიუძღვის დავითს აგრეთვე სინაის მთის მონასტრისადმი. თუმცა ეს ადგილი ძალიან შორს იყო საქართველოდამ და გზაც საშიში და ცუდი, მაგრამ დავითი ვერც ერთმა ამაუბმა ვერ შეაშინა. მან ამ მთაზე ააშენა ეკვლეკია წმ. მოწამის ეკატერინეს სასულიწიფო. ეს ეკვლეკია დღესაც არსებობს ამ მთაზე. ამ მონასტრებში და ტაძრებში მეფე აუენებდა ქართველ ბერებს; მონასტრებს და ტაძრებს უგზავნიდა საეკვლეკიო წიგნებს, ხოლო ეკვლეკიების და მონასტრების მონამსახურეთ აძლევდა უოკველივის წლიურ საჩიროს. მეფე ზრუნავდა არა მარტო ეკვლეკისაზე; ის ამავე დროს იტიქობდა თავის ვრცელი სამეფოს კეთილ-განწყობილებასზე: აკეთებდა გზებს, რომლის შემწეობით უადვილებდა ერთმანეთში მისვლა-მოსვლას თავის სასულიწიფოს და შორებულ მარხებს მცხოვრებით; ანახლებდა ხიდებს, რომლებიც გაფუჭებულნი იყვნენ მტრებისაგან; მეფემ დააყენა მსაჯულები და მონამსახურენი. უწინდელს დროში ვისაც რაიმე საქმე ანუ საჩივარი ჰქონდა მეფესთან, მეფის გავლის დროს უნდა შესულიყო ძალიან გულად, ანუ გოჯაზე, რომ ის დანახს მეფეს. ამ კაცს იქიდან უნდა ენიშნებია, რომ მეფესთან აქვს საქმე. მხოლოდ ამ შემთხვევაში მიიღებდენ მის თხოვნას. მეფემ შენიშნა, რომ ბევრს მის ქვეშევრდომთ სურსთ მეფის ნახვა, მაგრამ ზოგიერთი მაცუვისა გამო არ შეუძლიათ მისთან მისვლა; ამის გამო მეფემ დააყენა განსაკუთრებით მონამსახურენი, რომელთაც უნდა მიეღოთ თხოვნები და გაეჩინათ საქმე; დააყენა აგრეთვე მსაჯულები, რომელთაც ვალად დაუდგინა ეხელმძღვანელოთ საქმეებს განხილვის დროს როგორც ეკვლეკიურად, ისე სამოქალაქო კანონებით და ამ ქვეყნის ჩვეულებებით, სადაც ინიშნებოდენ ხოლმე ისინი მსაჯულებად, რომ სასულიწიფოში დაარსებულიყო წესიერება და მუდრეობა და ამაღლებულიყო ზნეობა, მეფემ დააყენა განსაკუთრებით მონამსახურენი, რომელთაც უნდა მოესხებებოთ ხოლმე მეფისათვის მის ქვეშევრდომთა უოფრტევა. ქვეშევრდომნიც, მეფის სიყვარულობის და პატივის ტემის გამო, მორიდებულნი იყვნენ მოესდინათ რაიმე უწესება იმ მეფის წინააღმდეგ, რომელმაც განათავისუფლა და გზავნიდა მთელი სამეფო. დავითის მეფობის დროს მისი ქვეშევრდომნი მოსვენებულნი იყვნენ როგორც შინაური,

ისე ცხადე მტრებს სავან. მიფე გარდაცვალა 1125 წელს, 56 წლის შობიდან. სულ იმეფა 36 წელწადი. რაღა მეფე დავითს მოუხსოვდა სიკვდილის უში, ის აღიჭურვა სინაწულით და შემდეგი ანდრეძი დასწოდა: ღებობსნებისო და მოკავონებისო მეფე მეფეთა დავითო, თავის სიკვდილის დღეს და მის ამ ქვეყნად განსვლის დროს, უღარსი და მოწინაი ღვთას მღვტველი მამის ბეკ-მონაზონის არსენის ზარით თქვენ ვეფა ერასთა- ვებს და მისი სამეფოს ვეფა შესანაშნავ ქათალიკებს, ეპისკოპოსებს და ვეფა მათ, რომელნიც იყვით ჩემს მოწოდებისა ქვეშე შემდეგს: პატარობადგანვე მიეფარდა სიღვტსლე, დიდება და მთავრობა და არას დროს არ წამომიდაგენია ის დღე, რომელიც მე დღეს საუგუნოდ მისტუმრებს სამარქში; მენახებოდა ამ ამო და წუთიერი ცხოვრების თავის დანებება მანობადე, სანამ თვით ამ ცხოვრებად არ მიმტრავა და ადგესუელი მრავალი ცოდვებით და მწუხარებით არ წაჩმადგანა იმ მსაყულის წინაშე, რომელმაც მრავალი მოწოდება მო- მინაჟა მე ამ ქვეყნაზე. ზრველად მინ მოამცა მე მე დი- მიტრი, რომელიც სიბრძნით, ქველმოქმედებით და ვა- ვანობით უკეთესია ჩემზე, და ჭეშმარიტად ამასთანა მე- ფე არს ჭადღო უფლისა მართალათვის, დაშენილთა ამ სოფლად. მივდივარ წინაშე მსაყულისა, რომლისა- გან მივიღე სამეფო, მივდივარ ნუგეშ-ცემული, რომ მე ჩემი უოკლეოვის ჩემი სურვალსა მებრ იქნეოდა. და- დისანია მსურდა მოსვენება ამ ქვეყნის ზრუნვათაგან, მაგრამ ვნდობობდი სამეფოს დღე-კეთალობაზე, რაინა უწყის უფადი, თვით მე და ჩემმა მომდგრამა. უცნუ დაუძღუდრი, მე მეგონა დადხანს ვცოცხლებოდა, მაგრამ მოვსტუმრე; მეც მამა ჩემსავით წილად მხგდა მოკლე ცხოვრება, რომელიც მე მედამ მეზიზღებოდა. დღეს, ღვთას განკებით, მივდივარ მე, ხოლო მეფედ მოიწო- დების მე ჩემი, რომელიც უნდა მართოს ის, რაც მხგდა მე და რაც შემძინა ჩემას და თქვენის შრომით; ე. ი. ნაკობსიადგან ეპისპოს ზღვამდე და რსეთადაჲ სიბრძნე და აზგანამდე. მე ხაკაბაძე დამიტრას დანახენი ჩე- მი შეილება და დედოფალი და კისთხოვე, რომ თავისი უმცროსი მამა კონსტანტინე აღზარდოს და, თუ ღვთას მადლით, ნაჭერი გამოდგეს, თავის შემდეგ დააყენოს მეფედ, ხოლო დებს პატრიარს სცემდეს, რაგორც ჩემს

საყვარელს შეიღებს. უოკლეოვე შეგასრული მე პატრი- სანი და ცხოველ მოფიქლის ჯვარის ძალით და იმსვე ვაბარებს ჩემს სამეფო აზვარს და საუნჯეს; თულები მიე- ტრეს უმცროს, ხოლო ჩემი მკარფას ქვეებს და მარგალიტებს ვსწორავ სახულისა ღვთის-მშობლის ხატსა. რაქროს მანეთაუბი და ვოტანიატი ატენის საუნჯისა, რომელიც მე შევიძინე ჩემის სისხლით, მიეცეს მეფეს დამიტრის და თუ ის არ ისურვებს, მაშინ ვეფა ესეები მიეცეს ჩემს მომდგრამს, რომელსაც კისთხოვ ღვთის სახელით, რომ ნახევარი ამ საუნჯისა მან მოახაროს იმ მონასტრებს, რომელთაც მე ვაწყენინე, რათა ამ მონასტრებში მოსამ- სანსურეთი ილოცონ ჩემთვის. მე მჩნება კადვე მოუთავ- ბელი მონასტერი, სადაც უნდა განისვენოს ჩემმა და ჩემი შეილების მძელებმა, და ამას ჯვარა თან მიმეყვება. ესლა ჩემმა ძემ, მეფე დამიტრიმ მოათავოს ის მონა- სტერი თავის და მისი შთამავლობის საუგუნოდ მო- სანსენებლად. რაც გამიცია, მას ჩემი შეილი ნუ შეესე- ბა; ის დასახლებული და დაუსახლებული ადგილები, რა- მელნიც მე თვითონ შევიძინე, მეფე დამიტრის შეუძლია უბოძოს ღრამატებით, ვისაც სურს და რაგორც ისურ- ვებენ იმ არსენი და ქათალიკოსი». რაღა დავითმა გა- ათავა ანდრეძი, ჩაბარა ის თავის მომდგრამს, ცოტა შე- ისვენა, შედეგ იკმნო საკვდილის მოახლოება, მი- ილო წმ. სიდიუმლო და ღვთის დიდებაში განუტევა სული თვისი. მეფე დავითს დარჩა ოთხი ვაჟა შეილა: დამიტრი, მექვიდრე დავითისა, ვანტანგი, გიორგი, კონსტანტინე და სამი ქალი—გატო, იგივე ირინე შემ- დეგში საბეკმნიეთის დედოფალი და თამარა, მეუღლე აქსარტან შირვანელი შრინცისა და რუსუდანი. მეფე დავითის გარდაცვალებამ შეაწუსა მთელი საქართველო შვიი ზღვიდგან მოკიდებული კასპიის ზღვიმდე. ქართვე- ლებმა დავითში დაჭკარტეს მამა, მასწავლებელა, მთარვე- ლი და კეთილან-მოფიქლი. დავითის გვაში მისმა მომ- დგრამა არსენიმ მთელი სამღვდელოების თანდასწრებით დიდის პატრიარს ცემით მისვენეს განათის მონასტრში და დასაფლავეს უმთავრესი ტამრის შესავალ ეკლესიასში სამხრეთის მხრით *). საქართველოს ეკლესიამ მეფე

*) დღესაც ამ კარის შესავალ ეკლესიაში სძევს კლდის ქვის ერთი დიდი თლილი ფიცარი, ნახევრობით გაცუვილი, რომელ- ზედაც ხუცური ასოებით არის დაწერილი შემდეგი სიტყვები: ფსალმუნთ მგალობლისა: «ესე არს განსასვენებელი ჩემი უაუ- ნისამდე, აქ დავმევიდრო (ეს მშვენიერი ლექსი უმეცესად მოსწონდათ ქართველებს). ამ ლექსის გარდა ამ ქვის ფიცარ- ზე კადვე სხვა წარწერაც ყოფილა, მაგრამ იგი დროთა განმე- ვლობისა გამო წაშლილა, მაგრამ ხალხში ეს ლექსი დღესაც- არის დაცული.

დავითი მრავალი ქველ-მოქმედებასთვის და წმიდა ცხოვრებისათვის შეიჭრის ივერის წმადნთა შორის და დასწესა მის მოსახსენებლად დღესასწაული 26 იანვარს მოსახსენებლად დადისა, სასულთანისა და წმადისა მამისა ჩვენისა მეფე დავითისა *) თვისა შუამდგომელას და

*) წმიდა და ღვთის მოყვარე მეფე დავითი, როგორც მას აგვიწერს მისი მოძღვარი არსენი თავის ქებითი სიტყვაში დავითისადმი, ყოფილა მალალი და მოსრული კაცი; ყოფილა ტან-მრთელი აგებულობისა. მეფე დავითის მოსრულობას გვიმტკიცებენ ზოგიერთი მისი ნივთები, რომელნიც დღესაც ინახებიან გაენათის ტაძრის საღაროში. ასეთ ნივთებს ეკუთვნიან: დავითის ნაქონი ბეჭედი, რომელშიაც თავისუფლად შედის კაცის ხელის სამი თითი, მეფის ნაქონი ქოშები, რომელნიც მოქარგულნი არიან ოქროთი და მარგალიტებით; ეს ქოშები ორჯერ მეტია ჩვეულებრივ ქოშებზე და მეფის ქედი. ამასთან დავითი ყოფილა ძალიან ლამაზი კაცი, თვალები ჰქონებია დიდი, შავი და აზრიანი, წარბები სწორი და სქელი, რომელნიც ამშვენებდენ დავითის მალაღს შებღსა, ცხვირი სწორი და მედამ მღიმარე ტუჩები, მოკლე და შავი წვერი და შავი თმა ამშვენებდენ თურმე დავითის ზომიერს თავს. მეფე დავითს თავზე ახურავს ოქროსაგან გაკეთებული და ძვირფასი ქვებით მორთული დაბალი გვირგვინი; ეს გვირგვინი ძალიან წააგავს ბიზანტიის იმპერატორების გვირგვინებს. დავითის გვირგვინს იქით-აქეთ ჰქვია მარგალიტების დასაკიდი; დავითს ტანზე აცვია მეფის ტანთ-საცმელი იას ფერისა; ამ ტანთ-საცმელზე მოქარგულია ოქროს სახეები, რომლებიც მორთულნი არიან

ძვირფელის უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს ტანტის წინაშე.

ძვირფასი ქვებით. ეს ტანთ-საცმელი ჰგავს მღვდელ-მთავრის სტინარს; მხოლოდ სახელოები აქვს მოკლე. სახელოებზე არის თათმანები, რომელნიც მოქარგულნი არიან ოქროთი, მარგალიტებით და სხვა ძვირფასი ქვებით სამაჯურების მზგავსად; მაფას ზემოდ სახელოებზე შემოყოფილია ოქროს ქსოვილი, რომელიც მორთულია ძვირფასი ქვებით და მოდიდო მარგალიტებით. საყელს გარშემო შემოყოფილია ოქროს ქსოვილი ბეჭებამდის და იქით-აქეთ არის გადაშვერილი თავები სამღვდელ-მთავრო ომოფორის მზგავსად. გადაშვერილი თავები ბოლოზე შეერთებული არიან მზგავსივე ნაქარგით, რომელიც მორთულია მრავალი ძვირფასი ქვებით და მოდიდო მარგალიტებით; სტინარზე შემორტყმული აქვს ვიწრო და ძვირფასი ოქროს სარტყელი. მარჯვენა ხელში უკავია გაენათის ტაძარი, ხოლო მარცხენაში—გრანდი; ფეხებზე აცვია ქოშები, რომელთაც ზემო პირი აქვსთ გაკეთებული წითელი ხავერდისაგან; ეს ხავერდი ძვირფასად არის მოქარგული; ქოშებს წვეროები ცოტა ზემოთ აქვსთ აშვერილი, პერსიელეების ქოშების მზგავსად, სდგას მდიდარს ოქროს ხალიჩაზე. ამ სახით დავითი დაწულა საქართველოს ძველი ეპარქიების კედლებზე, რომელნიც აშენებულან დავითის დროს და გაენათის ტაძრის ჩრდილოეთის კედელზე. მზგავსივე გამოხატულება მეფე დავითისა არის ქვათა-ხევის საკრებულო ტაძრის კედელზედაც.

947.922

206

